

Korpi Salla ja Kulmala Annukka

”MINÄ HALUAN OLLA MINÄ”

Valokuvausmenetelmä perhetyöhön

**Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Huhtikuu 2016**

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Ylivieska	Aika Huhtikuu 2016	Tekijä/tekijät Korpi Salla ja Kulmala Annukka
Koulutusohjelma Sosiaaliala		
Työn nimi "MINÄ HALUAN OLLA MINÄ." Valokuvausmenetelmä perhetyöhön		
Työn ohjaaja Savolainen Marja		Sivumäärä 47+2
Työelämäohjaaja Tapio Susanna ja Lukkari Vuokko		
<p>Tämä opinnäytetyö käsittelee valokuvausmenetelmän käyttämistä perhetyössä. Työ on tehty toimeksiantona Perhepalvelut Peppilotta Oy:lle. Perhepalvelut Peppilotta Oy on maaliskuussa 2015 perustettu ylivieskalainen perhepalveluita tuottava sosiaalialan yritys. Työn päättävänä tavoitteena on ollut kehittää toimeksiantajalle toimiva valokuvausmenetelmä yhdeksi menetelmäksi perhetyöhön.</p> <p>Opinnäytetyö koostuu kahdesta osasta, teoriaosuudesta ja toiminnallisesta osuudesta. Opinnäytetyön keskeinen teoriapohja koostuu sosiaalipedagogiikan ja voimauttavan valokuvan menetelmän määrittelystä. Sosiaalipedagogiikka muodostaa keskeisen viitekehyksen kaikelle sosiaalialan ohjaustyölle. Voimauttavan valokuvan menetelmä pohjautuu vahvasti sosiaalipedagogisiin periaatteisiin. Sen tarkoituksena on vahvistaa lapsen itsetuntoa ja minäkäsitystä.</p> <p>Opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa suunnitellaan toimeksiantajalle perhetyöhön soveltuva valokuvausmenetelmä, joka on innostava, monipuolinen ja helppo toteuttaa lasten kanssa. Suunnittelu pohjautuu tietoperustaan. Suunniteltu valokuvausmenetelmä toteutetaan harkiten kahden lapsen kanssa. Menetelmän tarkoituksena on saada lapselle kokemus nähdystä ja kuulluksi tulemisesta. Toinen lapsi totesikin: "Minä haluan olla minä".</p> <p>Valokuvausmenetelmän avulla lapset saivat oman mielipiteensä kuuluviin ja huomasivat oman erityisyytensä. Lapset pitivät kuvauksista ja valmiin teoksen tekemisestä. Toimeksiantaja aikoo ottaa valokuvausmenetelmän käyttöön. Opinnäytetyön tuloksena kehitelty valokuvausmenetelmä on toiminnallinen ja taidelähtöinen menetelmä, jota voi helposti soveltaa erikikäisten lasten kanssa toteutettavaksi.</p>		

Asiasanat Perhetyö, sosiaalipedagogiikka, valokuvausmenetelmä.
--

ABSTRACT

CENTRIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES Ylivieska	Date April 2016	Author Korpi Salla and Kulmala Annukka
Degree programme Social services		
Name of thesis "I WANT TO BE ME." Photographing Method for Working with Families		
Instructor Savolainen Marja	Pages 47+2	
Supervisor Lukkari Vuokko and Tapio Susanna		
<p>This thesis addresses the use of photographing method while working with families in their homes. The thesis was prepared for Perhepalvelut Peppilotta Oy, which is a company that produces family services. The main objective of the thesis was to develop a photographing method for the principal.</p> <p>Social pedagogy and empowering photography are the main theoretical frame work in this thesis. Social pedagogy forms the core of all counselling work in social services. Empowering photography is based on social pedagogical principles. The aim of empowering photography is to strenghten a child´s self-esteem.</p> <p>A photographing method that is inspiring, diverse and easy to apply with children is designed for the principal in the empirical part of the thesis. The photographing method is completed with two children. The other child said, "I want to be me." The aim of the method is to get children experience that they are heard and seen.</p> <p>With the help of the photographing method the children got to say their opinions and they noticed their own speciality. The children liked the way the photographing method was used. Perhepalvelut Peppilotta Oy is planning to implement the method in their work in the future. The method that was the result of the thesis is both practical and artistic and easy to apply with children of different ages.</p>		

Key words

Empowering photography, social pedagogy, working with families.

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET.....	3
2.1 Toiminnallinen opinnäytetyö	3
2.2 Toimeksiantaja	4
2.3 Opinnäytetyön lähtökohdat	5
2.4 Opinnäytetyön tavoitteet.....	6
3 PERHETYÖ	8
3.1 Perhetyön tarkoitus	9
3.2 Perhetyön asiakaskunta.....	10
4 SOSIAALIPEDAGOGINEN VIITEKEHYS	13
4.1 Sosiaalipedagogiikan määrittelyä	13
4.2 Sosiaalipedagogisen toiminnan menetelmiä	15
4.3 Itsetunnon tukemisen merkitys sosiaalipedagogiikassa.....	16
5 VALOKUVAN JA VALOKUVAAMISEN MERKITYS	18
5.1 Voimauttavan valokuvan menetelmä.....	19
5.2 Maailman ihanin tyttö -projekti	20
5.3 Valokuvan terapeutin voima	23
6 TOIMINNALLINEN OSUUS	24
6.1 Toiminnan suunnittelu.....	24
6.2 Toiminnan toteuttaminen	26
6.2.1 Puun takaa kurkistavan tytön valokuvakansio.....	27
6.2.2 Voltteja heittävän pojan valokuvakollaasi	30
6.3 Toiminnan arviointi	32
6.3.1 Tytön kanssa tehdyn toteutuksen arviointia.....	33
6.3.2 Pojan kanssa tehdyn toteutuksen arviointia	34
6.3.3 Toimeksiantajalta saatu palaute	36
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	37
7.1 Tavoitteiden täyttyminen ja johtopäätökset.....	37
7.2 Pohdinta.....	39
LÄHTEET.....	45
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Teimme opinnäytetyön toimeksiantona Perhepalvelut Peppilotta Oy:lle. Tarkoituksemme oli kehittää heille uusi työmenetelmä käytettäväksi perhetyöhön. Valokuvaus perhetyön menetelmänä muodostui yhteiseksi kiinnostuksen kohteeksi ja tätä myötä opinnäytetyömme aiheeksi. Peppilotan työntekijät käyttävät paljon erilaisia menetelmiä työssään, mutta valokuvausta he eivät ole juurikaan käyttäneet. Opinnäytetyömme lähtökohtana oli miettiä, kuinka valokuvausta voidaan soveltaa perhetyön kentällä. Tässä opinnäytetyössä tarkoitamme perhetyöllä pääsääntöisesti perheen kotona tapahtuvaa tehostettua tai ennaltaehkäisevää perhetyötä. Tutkimme valokuvauksen merkitystä perhetyössä teoreettisesti sekä konkreettisesti käytännön kentällä. Kehitimme valokuvausmenetelmän, jota toteutettaessa lapsesta ja mahdollisesti muista hänelle tärkeistä asioista otetaan valokuvia. Kuvista lapsi tekee itselle joko valokuvakansion –tai kollaasin. Menetelmän toimivuutta kävimme itse kokeilemassa toimeksiantajamme perhetyön asiakkaiden kanssa. Oman arviointimme lisäksi pyysimme menetelmän toimivuudesta palautetta Peppilotan työntekijöiltä sekä asiakkailta.

Opinnäytetyömme haasteellisin osuus oli teoreettisen viitekehyksen rajaaminen. Valokuvausta on käytetty terapeuttisena työvälineenä jo pitkään ja siitä löytyikin paljon tietoa. Työmme tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut kehittää terapeuttista menetelmää, vaan tietynlainen apuväline käytettäväksi perhetyössä. Teoriapohjana opinnäytetyössämme käytämme muun muassa Miina Savolaisen voimauttavan valokuvan menetelmää. Savolaisen Maailman ihanin tyttö – kirjaan tutustuttuamme totesimme, että kehittämällämme menetelmällä on lähtökohtaisesti sama tavoite, kuin mihin voimauttavan valokuvan menetelmällä pyritään. Haluamme, että lapsi näkee itsensä kauniina ja arvokkaana. Voimauttava valokuva on sosiaalipedagoginen menetelmä, ja sosiaalipedagogiikka toimii toisena keskeisenä viitekehyksenä opinnäytetyössämme.

Työmme on toiminnallinen opinnäytetyö, eikä varsinaisia tutkimuskysymyksiä tarvitse välttämättä olla. Työmme vastaa kuitenkin siihen, miten valokuvausta voidaan käyttää perhe-työssä yhtenä työmenetelmänä. Voimauttava valokuvaus ja valokuvaus yleensä, on paljon käytetty menetelmä etenkin lastensuojelussa. Me halusimme räätälöidä voimauttavan valoku-vauksen elementtejä sisältävän valokuvausmenetelmän sopivaksi nimenomaan toimeksianta-jallemme. Opinnäytetyömme tavoitteena oli antaa toimeksiantajalle uusi työmenetelmä käy-tettäväksi sellaisten lasten kanssa, joiden itsetunto ja minäkuva tarvitsevat vahvistusta. Tavoit-teena oli myös kehittää menetelmästä sellainen, että sitä on helppo toteuttaa monen ikäisten lasten kanssa. Menetelmä jää Peppilotan työntekijöiden käyttöön ja edelleen heidän sovellet-tavakseen. Työntekijä voi toteuttaa menetelmää joko itse lapsen kanssa tai antaa sen perheteh-täväksi, jolloin vanhempi toteuttaa tehtävän yhdessä lapsensa kanssa.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET

Opinnäytetyömme on toiminnallinen opinnäytetyö ja tässä luvussa kuvaamme, miten toiminnallisuus tulee esille meidän opinnäytetyössämme. Kuvaamme opinnäytetyömme lähtökohdat, mistä lähdimme ideaa kehittämään ja tavoitteet, jotka asetimme opinnäytetyöllemme. Lisäksi esittelemme toimeksiantajamme ja heillä jo aiemmin käytössä olleita työmenetelmiä.

2.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Ammattikorkeakouluissa tehtävissä toiminnallisissa opinnäytetöissä on tärkeää, että siinä yhdistyy käytännön toteutus ja sen raportointi (Vilkkä & Airaksinen, 2003, 9). Meidän työssämme käytännön toteutusta on ollut menetelmän suunnittelu yhdessä toimeksiantajan kanssa, konkreettisten teosten suunnittelu, mallikappaleiden teko ja menetelmän kokeileminen käytännön perhetyössä. Kaikista näistä vaiheista olemme raportoineet tähän opinnäytetyöhön. Opinnäytetyömme on hyvin käytännönläheinen ja olemme saaneet tehdä työtä useammassa vaiheessa. Alkuvaiheessa teimme suunnitelmia yhteistyössä toimeksiantajan kanssa, sen jälkeen ideointia keskenämme ja pitkin matkaa olemme perehtyneet teoriaan kirjoittaen sitä samalla.

Toiminnallisissa opinnäytetöissä ei välttämättä tarvitse käyttää tutkimuksellisia menetelmiä. Aineiston ja tiedon keräämistä tulisi harkita tarkoin, ettei työn laajuus kasva liian suureksi. Lopullinen toteutustapa on kompromissi omien resurssien, toimeksiantajan toiveiden ja oppilaitoksen vaatimusten välillä. (Vilkkä & Airaksinen, 2003, 56–57). Me emme ole käyttäneet tutkimuksellisia menetelmiä työssämme. Käytännön toteutusta tehdessämme teimme kyllä omia havaintoja ja niiden perusteella olemme saaneet tarkennettua menetelmän jatkokäyttöä varten oleellista tietoa. Tällaisia olivat esimerkiksi menetelmän käyttämiseen kuluva aika ja sen toteutustapa, sekä tietysti lasten reaktiot. Tehtyjä havaintoja peilaamme myös teorian tietoon.

2.2 Toimeksiantaja

Toimeksiantajamme on ylivieskalainen Perhepalvelut Peppilotta Oy. Yritys on perustettu maaliskuussa 2015 ja se toimii Pohjois-Pohjanmaan alueella. Käytämme jatkossa opinnäytetyössämme Perhepalvelut Peppilotta Oy:stä lyhyenpää nimitystä Peppilotta. Yrityksen kaksi perustajaa ja työntekijää ovat myös koulutukseltaan sosionomeja. Tästä on ollut meille paljon apua, sillä he ovat kertoneet meille omista opiskelukokemuksistaan ja ovat osanneet antaa neuvoja opinnäytetyöprosessiimme. Peppilotta tuottaa ennaltaehkäiseviä perhepalveluita sekä lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä järjestettäviä palveluita lapsiperheille. Yrityksen lastensuojelun palveluihin kuuluvat perhetyön lisäksi tukihenkilötyö, tukilomapäivät sekä valvotut/tuetut tapaamiset. Ennaltaehkäiseviin palveluihin puolestaan kuuluu lapsiperheiden kotipalvelu, vauvaperhetyö, vertaistukiryhmät ja ennaltaehkäisevä perhetyö. Lisäksi Peppilotta tarjoaa eläinavusteista työskentelyä.

Peppilotan työntekijöiden oma kiinnostus menetelmien käyttämiseen on antanut meille motivaatiota kehittää mahdollisimman hyvä, toimiva ja heille sopiva menetelmä. Kartoitimme opinnäytetyötämme varten Peppilotan tällä hetkellä käyttämiä työmenetelmiä. Työntekijät kertovat, että työmenetelmät voidaan karkeasti jakaa lasten, vanhempien ja koko perheen kanssa käytettäviin työmenetelmiin. Keskustelujen, havainnoinnin, ohjauksen ja arvioinnin lisäksi heillä ovat käytössä erilaiset ammatilliset kortit. Lasten kanssa työskennellessään työntekijät käyttävät paljon lapsilähtöisiä työmenetelmiä. Työskentely ja keskustelu etenevät usein sujuvasti leikin avulla. Asioita voidaan työstää myös esimerkiksi nukkekotileikillä tai huolisyöpön avulla, joka "nielaisee" vetoketjusuuhunsa paperilapulle kirjoitetun murheen.

Tunteiden tunnistamista ja nimeämistä voi opetella monin eri harjoittein. Nuorten kanssa keskustelut toiminnan ohessa ovat hyvä tapa tehdä työtä ja työstää tavoitteita. Nuorten kanssa käytössä on myös erilaisia kaavakkeita apuna, esimerkiksi vapaa-aikaan tai päihteiden käyttöön liittyen. Myös vanhempien kanssa käytössä on kaavakkeita, joiden avulla voi kartoittaa muun muassa sen hetkistä tilannetta, huolen aiheita ja määrää, sekä miettiä vanhemmuuteen

liittyviä seikkoja. Peppilotta tekee työssään myös perhearviointia, johon voi kuulua erilaisia perhetehtäviä.

2.3 Opinnäytetyön lähtökohdat

Kesän aikana mietimme kumpikin tahoillamme, mistä lähdemme tekemään opinnäytetyötä. Koska halusimme molemmat tehdä toiminnallisen opinnäytetyön, aloimme miettimään sopivaa toimeksiantajaa. Kuulimme kaupunkiimme perustetusta uudesta yrityksestä, Perhepalvelut Peppilotta Oy:stä, jolla saattaisi olla tarvetta jonkinlaiselle kehittämistyölle. Tämä yritys toimii sosiaalialalla perhetyön alueella, joka kiinnostaa meitä molempia. Otimme yhteyttä Peppilottaan ensimmäisen kerran elokuussa ja sovimme tapaamisen heidän kanssaan. Ensimmäisellä tapaamiskerralla Peppilotan työntekijät kertoivat meille toiminnastaan ja nostivat esille sen, kuinka he käyttävät työssään paljon erilaisia menetelmiä. Oma mielenkiintomme taidelähtöisiin menetelmiin nousi esille ja päätimme lähteä työstämään lapsen kanssa toteutettavaa, valokuvauksellista menetelmää. Peppilotan työntekijät eivät olleet aiemmin toteuttaneet valokuvausta työssään kovinkaan paljon, etenkin suunnitelmallisesti.

Olemme perehtyneet opinnäytetyötä tehdessämme Terveystieteiden ja hyvinvointilaitoksen erikoistutkija Päivi Känkäsen tekemään tutkimukseen taidelähtöisten menetelmien käytöstä lastensuojelussa. Hän toteaa tutkimuksessaan, että taidelähtöisten menetelmien käytön yleistymisessä, tärkein edellytys on, että menetelmät otetaan luontevaksi osaksi perustyötä. Menetelmien käyttämisen ei tulisi olla työntekijöitä kuormittavaa, projektiluonteista eikä määräaikaista. Jatkuvuuden takeena ovat muun muassa joustavat rakenteet, johdon sitoutuminen sekä koko työyhteisön mukana pitäminen ja informoiminen. Menetelmien käyttö vaatii onnistuakseen uteliaista, avointa ja ennakkoluulotonta ajattelua sekä moniammatillisen työn merkityksen ymmärrystä. (Känkänen 2013, 114 [Bardy & Känkänen 2005a, Rantala ym. 2010, Rantala 2011, 16–17].) Tiedostimme jo varhaisessa vaiheessa, että Peppilotan työntekijöiltä löytyy edellytykset ja motivaatiota toteuttaa taidelähtöisiä menetelmiä.

Menetelmän kehittäminen oli alkuun vaikeaa, sillä meillä kummallakaan ei ollut aiempaa työkokemusta perhetyöstä eikä valokuvauksen menetelmällisestä käytöstä. Voimauttava valokuvausmenetelmä oli lähtökohtana ja antoi meille paljon ideoita menetelmän kehittelyä varten. Itsellämme oli myös valmiina mielessä erinäisiä tapoja, kuinka valokuvausta voisi käyttää lasten kanssa työskennellessä. Lisäksi olimme perehtyneet kirjallisuuteen ja opinnäytetöihin, joissa käsiteltiin taidelähtöisiä menetelmiä ja valokuvausta. Tarkoituksemme ei ollut suoraan muokata voimauttavan valokuvan menetelmää sopivaksi perhetyöhön.

Sen jälkeen kun olimme miettineet, mikä voisi olla lapsen mielestä mukavaa yhteistä tekemistä perhetyöntekijän kanssa, suunnittelimme toteutustapaa tarkemmin. Halusimme, että menetelmästä jää myös jokin konkreettisempi muisto kuin valokuvia muistitikulla tai perhealbumin välissä. Useimmat lapset pitävät askartelusta, ja oli selvää, että valmiissa teoksessa tulee näkyä lapsen oma kädenjälki. Tiesimme että perhetyötä voidaan tehdä ajallisesti muutamasta kuu-kaudesta jopa useisiin vuosiin, ja työntekijän käyntejä voi tilanteen mukaan olla useampi viikossa, tai vaikka vain kerran kahdessa viikossa. Menetelmän toteutuksen kannalta tämä seikka tuli ottaa huomioon. Suunnittelimme valokuvakansion- ja kollaasin, joista lapsen kanssa voi toteuttaa jommankumman. Toteutustapaa pohtiessamme ymmärsimme, että saamme parhaimman käsityksen kokeilemalla itse ensin menetelmää käytännössä.

2.4 Opinnäytetyön tavoitteet

Tavoitteenamme oli selvittää, kuinka valokuvausta voi hyödyntää perhetyön menetelmänä. Opinnäytetyömme päätavoitteena oli kehittää toimeksiantajalle uusi, toimintaa tukeva lapsilähtöinen valokuvausmenetelmä. Halusimme, että menetelmä on jatkossa helposti muokattavissa ja soveltuu eri-ikäisten lasten kanssa käytettäväksi.

Perhetyön asiakasperheitä ajatellen mietimme, millaisia ongelmia ja haasteita näillä perheillä, etenkin lapsilla saattaa olla. Itsetunnon kohottamisesta ja vahvistamisesta tuli lopulta yksi lähtökohta työllemme. Valokuvien tarkoituksena on saada lapsi huomaamaan oma erityisyytensä. Valokuvaaminen ja kameran edessä kuvattavana oleminen voi olla monille vaikeaa, erityisesti se voi olla sitä huonon itsetunnon omaavalle lapselle. Kuvaushetkistä pitäisi siis saada tehtyä lapselle mieluista ja hauskaa. Yksi valokuvausmenetelmän käyttämisen tavoitteista on, että lapsi kokisi tulevansa kuulluksi ja nähdyksi. Otettavat kuvat ja valmiin teoksen lapsi saisi, oman kehityksensä edellyttämällä tavalla, suunnitella itse. Tärkeää olisi, että lapsi saisi tuoda omia vahvuuksiaan ja kiinnostuksen kohteitaan mahdollisimman paljon esille.

3 PERHETYÖ

Kehitimme menetelmän käytettäväksi perhetyössä, joten tässä luvussa käymme läpi mitä perhetyö on, ja mihin sillä pyritään. Selvitämme myös, miten ennaltaehkäisevä ja korjaava perhetyö eroavat toisistaan. Lisäksi tuomme esille muutaman erilaisen, niin sanotun kriisitilanteen, jotka saattavat perheessä osaltaan aiheuttaa huolta ja tarvetta perhetyön aloittamiselle. Aluksi kerromme lyhyesti perhetyön kehittymisestä tähän päivään.

Lastensuojelun perhetyön historia ulottuu vuoteen 1976, jolloin Mannerheimin lastensuojeluliitto ja sosiaalhallitus kehittivät moniongelmaperheille suunniteltuja palveluita. Tämä tehostettu perhetyö levisi nopeasti ympäri Suomen. 1980-luvulla kodinhoidolliset työt muuttuivat pikkuhiljaa enemmän keskustelevaksi, perhettä kannustettiin ja ohjattiin ottamaan itse vastuuta omasta elämästään. 1990-luvun alussa lastensuojelun laitoksista tehtiin enemmän avo- huollollista lastensuojelutyötä, jota työntekijät kutsuivat perhetyöksi. 1990-luvun lopulla alettiin palkata sosiaalitoimistoihin perhetyöntekijöitä. (Reijonen 2005, 8-9.)

Nykyään perhetyö on moniammatillista ja työn tukena käytetään hyvinkin erilaisia menetelmiä. Perhetyötä tehdään monenlaisissa toimintaympäristöissä, kuten sosiaalitoimen, neuvolan, päiväkodin tai koulun yhteydessä. Perhetyöllä tarkoitetaan muun muassa perheen kotona tapahtuvaa työtä, jossa perhetyöntekijä voi olla tukena arjessa ja toimia keskusteluapuna (Rönkkö & Rytkönen 2010, 27 & 40.) Huhtikuusta 2015 asti perhetyö ei ole enää lastensuojelulain mukainen avohuollon tukitoimi, vaan osa yleisiä sosiaalipalveluja. Sitä voidaan kuitenkin edelleen järjestää myös lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle. (Sosiaalihuoltolaki 2014.) Lastensuojelulaissa puolestaan säädetään, että lastensuojelun asiakkaana olevalle perheelle on järjestettävä tarvittaessa asiakassuunnitelma huomioon ottaen lastensuojelun avohuollon tukitoimena tehostettua perhetyötä. (Lastensuojelulaki 2007.)

Perhetyön kestolle ei ole määritelty aikarajaa, vaan se riippuu perheen tuen tarpeesta, jonka muuttumista arvioidaan jatkuvasti perhetyön aikana. Etenkin tehostetussa perhetyössä puhutaan kuitenkin yleensä vähintään puolesta vuodesta. Opinnäytetyössämme tarkoitamme perhetyöllä nimenomaan perheen kotona tehtävää ennaltaehkäisevää tai tehostettua perhetyötä.

3.1 Perhetyön tarkoitus

Systemiteoreettisessa ajattelussa perhe nähdään kokonaisuutena, jossa perheen jokainen jäsen vaikuttaa toisiinsa käyttäytymisellään ja on myös itse toisten vaikutuksen alaisena. Tästä syystä perhetyössäkin voidaan olettaa, että kun vaikutetaan yhteen perheenjäseneseen, voidaan saada muutoksia aikaan myös muissa perheen jäsenissä. (Myllärinniemi 2007, 38.) Perhetyötä tehdään lähellä perheen arkea. Yhden perheenjäsenen ongelmat heijastuvat koko perheeseen ja siksi on tärkeää nähdä perheen tilanne kokonaisuutena, jossa tunnistetaan kaikkien tarpeet. Lapsen turvallisen kasvuympäristön turvaamiseksi perheelle on tarjottava tilanteen vaatimaa tukea arjen tilanteisiin. Työ voi olla tukemista ja ohjaamista vanhemmuudessa, lasten kasvatuksessa tai arkirutiineissa. Se voi olla myös perheen toimintakyvyn vahvistamista muuttuvassa elämäntilanteessa tai vuorovaikutussuhteiden tukemista. Yhtenä tavoitteena on saada lapsen kokemuksia näkyväksi muille perheenjäsenille ja myös työntekijöille. (Rönkkö & Rytkönen 2010, 40.) Lapsen edun turvaaminen on perhetyön tärkein lähtökohta.

Ennaltaehkäisevä perhetyö on perheille vapaaehtoista ja sen tavoitteena on vahvistaa perheen elämänhallintaa. Tukemalla perhettä heidän omien voimavarojensa käyttöönotossa tarpeeksi varhaisessa vaiheessa, voidaan ehkäistä suurempien ongelmien syntyminen. (Reijonen 2015.) Perheen arkea pyritään saamaan sujuvammaksi erilaisten, heille sopivien tukimuotojen avulla. Perhetyön aikana mahdollisesti havaitut ongelmat otetaan perheen kanssa esille mahdollisimman pian. Perheen kanssa yhdessä mietitään erilaisia toimintatapoja, joilla alkavat ongelmat voidaan selvittää. (Rönkkö & Rytkönen 2010, 32.)

Korjaava perhetyö on lastensuojelullista ja suunnitelmallista työtä, silloin kun lapsen hyvinvoinnista on jo olemassa huoli. (Reijonen 2015.) Perheen elämäntilanne voi olla syystä tai toisesta ajautunut siihen pisteeseen, että perheenjäsenten turvallisuus ja hyvinvointi ovat uhattuina. Syntynyt huoli edellyttää viranomaisten puuttumista perheen tilanteeseen. Puuttuminen voi olla pyrkimystä haitallisen perhetilanteen jatkumisen pysäyttämiseen, kontrollikeinojen käyttämistä ja tilanteen arviointia tarvittavien tukitoimien selvittämiseksi. (Rönkkö & Rytönen 2010, 34.) Perhetyö lastensuojelun tukitoimena voi olla huostaanoton tarpeen arvioimista ja työskentelyä huostaanoton ehkäisemiseksi. Viranomaisten puuttuminen aiheuttaa haasteellisen tilanteen vuorovaikutuksen rakentamisen kannalta. Koska perhe voi olla puolustuskannalla, on jännitteiden purkamiseen ja yhteistyön rakentamiseen kiinnitettävä erityistä huomioita. (Rönkkö & Rytönen 2010, 213.)

3.2 Perhetyön asiakaskunta

Perhetyön asiakasperheet ovat kaikki erilaisia, ja huolenaiheet vaihtelevat pienemmästä tuen tarpeesta, erittäin monisyisiin ja kasautuneisiin ongelmiin. Huolenaiheita perheessä voivat olla esimerkiksi vanhempien ero, mielenterveysongelmat, päihteidenkäyttö tai koulukiusaaminen. Näitä huolenaiheita voidaan kutsua myös kriiseiksi. Poijulan mukaan kriisi tarkoittaa yleensä merkittävää muutosta tai taitekohtaa elämässä. Havaittu uhka, menetys tai vaikeus aiheuttaa kriisitilan. Kriisit voivat olla joko kehityksellisiä tai traumaattisia. Kehityskriisi syntyy, kun stressiä ja ristiriitoja aiheuttava tilanne on lapselle ylivoimainen, eikä hän pysty sopeutumaan tilanteen vaatimaan muutokseen. Traumaattisen kriisin aiheuttaa joku ulkopuolinen tapahtuma, joka uhkaa henkilön olemassaoloa, sosiaalista identiteettiä ja turvallisuutta. (Pojula 2007, 28,30,32.)

Mietimme, kuinka kokonaisvaltaisesti esimerkiksi nämä neljä edellä mainittua tilannetta voivat vaikuttaa perheeseen. Ero, mielenterveysongelmat, päihteidenkäyttö ja koulukiusaaminen

ovat toki vain esimerkkitilanteita, ja huolet perheessä voivat johtua lukemattomista eri asioista. Vanhempien ero ja siihen liittyvät asiat ovat lapsillekin vaikeita asioita käsitellä, varsinkin silloin jos erotilanteeseen liittyy paljon erimielisyyksiä. Eron keskellä vanhemmat saattavat keskittyä liiaksi itseensä ja käytännön asioiden järjestelyihin, eikä lasta välttämättä oteta riittävästi huomioon. Lapset aistivat herkästi vanhempiensa tunnetiloja, ja ero aiheuttaa aikuisessa usein hyvinkin negatiivisia tunteita, jotka välittyvät lapselle. Vanhempien jaksaminen voi olla koe-tuksella muutenkin, ei siis ihme jos erotilanteessa ollaan jaksamisen äärirajoilla.

Vanhemman mielenterveysongelmat voivat olla riski lapsen terveelle kehitykselle. Sairaus vie vanhemman voimavaroja ja olo voi olla välillä hyvinkin ahdistunut. Erityisen huolestuttava tilanne on silloin, jos mielenterveysongelmien lisäksi mukana on päihteiden käyttö. Päihteiden käyttö perheessä voi yksistäänkin olla vaikea ongelma. Vanhempien päihteiden käyttö vaikuttaa koko perheen arkeen. Vastaavasti myös lapsen/nuoren päihteiden käyttö vaikuttaa koko perheeseen. Mielenterveys- tai/ja päihdeongelmaa hävetään ja niitä voidaan pyrkiä salaamaan mahdollisimman tehokkaasti ja pitkään. Ongelmat ovat voineet jo kasautua ja koko perhe voi huonosti.

Yksi yleinen ongelma, jonka halusimme vielä nostaa esille, on koulukiusaaminen. Se vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen elämään ja hänen itsetuntoonsa. Kotiongelmat heijastuvat herkästi koulunkäyntiin, esimerkiksi koulumenestys voi kärsiä. Lapsi voi joutua kiusaamisen kohteeksi hänestä riippumattomien asioiden takia. Lapsi saattaa myös purkaa pahaa oloaan itse kiusaamalla toisia tai sulkeutumalla omiin oloihinsa. Tällaisia ongelmia olisi hyvä olla purkamassa joku aikuinen kodin ulkopuolelta, kuten esimerkiksi perhetyöntekijä. Perhetyötä tekevän on aina työssään huomioitava perheen tilanne kokonaisvaltaisesti, koska kaikki perheessä tapahtuvat asiat vaikuttavat toisiinsa tavalla tai toisella.

Lapsen temperamentit ja persoonallisuudet ovat erilaisia, mutta perusajatuksena tulisi olla, että lapsi on aina oikeanlainen. Lasta ei missään nimessä pidä leimata hankalaksi tai pahaksi, vaikka hänellä olisi haasteita. Aikuisen tulee auttaa lasta pärjäämään parhaalla mahdollisella

tavalla omien piirteidensä kanssa, pyrkimättä peittelemään niitä. Perheessä, jossa on ongelmia, lapsella on erilaisia selviytymiskeinoja. Lapsi voi ottaa vastuunkantajan roolin, ryhtyä syntipukiksi, jäädä niin sanotusti näkymättömäksi tai hänestä voi tulla kaikkien hauskuuttaja. Näidenkin lasten täytyisi voida olla lapsia, sanoa vastaan ja näyttää kielteisiäkin tunteita. He tarvitsevat välittämistä ja arvostusta sekä turvaa. Jos lapsella on huono itsetunto ja sen taustalla on rankkoja traumoja, vahinkojen korjaaminen vaatii paljon työtä. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen 2008, 111–112, 149, 176.)

4 SOSIAALIPEDAGOGINEN VIITEKEHYS

Sosiaalipedagogiikka luo viitekehysten tälle opinnäytetyölle. Tämä luku sisältää sosiaalipedagogiikan määrittelyä ja sosiaalipedagogisen toiminnan menetelmiä. Näemme, että ihmisen itsetunnon tukeminen liittyy läheisesti sosiaalipedagogiseen työhön. Viimeisessä alaluvussa käsittelemme sitä, mitä hyvä itsetunto tarkoittaa yleisesti, ja pohdimme sen merkitystä sosiaalipedagogiikan kannalta.

Sosiaalipedagogiikka liittyy olennaisesti sosionomin ammattiin. Sosiaalipedagogiikan tavoitteena on tukea ihmistä kasvamaan yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi, joka pyrkii kasvattamaan itse itseään muuttuvassa maailmassa. Sosiaalialan ohjaustyö pyrkii samaan päämäärään, tukemalla ihmisiä saavuttamaan elämänhallintansa. Yhteiskunnan rakenteet aiheuttavat osaltaan huono – osaisuutta. Nyky – yhteiskunta korostaa tehokkuutta ja vaatii paljon oma – aloitteisuutta ihmiseltä itseltään. Vaatimusten lisääntymisen myötä syrjäytyminen on yhä helpompaa. (DalMaso & Kuosmanen 2008, 35–38.) Sosiaalipedagogiikka on ajattelun ja toiminnan tapa, jossa teoria ja käytäntö kulkevat käsi kädessä. Luovat itseilmaisua tukevat menetelmät ovat oivallinen tapa toteuttaa sosiaalipedagogiikkaa.

4.1 Sosiaalipedagogiikan määrittelyä

Sosiaalipedagogiikkaa voidaan lähestyä ajattelu- ja toimintamallina. Käsite yhdistää ”sosiaalisen” ja ”pedagogisen”. Sosiaalinen ja pedagoginen näkökulma ihmiseen, yhteiskuntaan ja sosiaalisiin ongelmiin sekä niiden ratkaisemiseen kohtaavat sosiaalipedagogiikassa. Sosiaalisella tarkoitetaan ”yhteiskunnallista”, kuten yhteiskunnan sosiaalista rakennetta, yhteisöllisyyttä ja ihmisten välistä vuorovaikutusta, solidaarisuutta, sekä vähäosaisten auttamista. Pedagogiikalla tarkoitetaan yleisesti oppia kasvatuksesta. Sosiaalipedagoginen ajattelu ja toiminta ta-

pahtuvat aina erilaisessa, kunkin aikakauden omassa yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Sosiaalipedagoginen käsite on monimerkityksinen. Se yhdistää kasvatustieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen näkökulman. Käsitteellä viitataan usein yhteiskunnan toimintajärjestelmään, jonka tarkoituksena on ehkäistä sosiaalisia ongelmia pedagogisilla keinoilla. (Hämäläinen & Kurki 1997, 10–15.)

Sosiaalipedagogiikan käsite alkoi esiintyä ensimmäisen kerran tieteellisessä ja yhteiskunnallisessa keskustelussa Saksassa 1840-luvulla. Sosiaalipedagoginen ajattelu ja toiminta ovat kuitenkin itse käsitettä vanhempia. Sosiaalipedagogiikan käsitteen synty Saksassa liittyy vahvasti yhteiskunnan teollistumiseen, kaupungistumiseen ja modernisoitumiseen, sekä tavoitteeseen hallita sosiaalisen järjestelmän muuttumisesta aiheutuneita sosiaalisia ongelmia. Sosiaalipedagogiikasta tuli 1800-luvun lopulla sosiaalisia näkökohtia korostavasta tieteellisestä ajattelusta ja keskustelusta syntynyt vastaus vanhojen kasvatustuotojen toimimattomuudesta aiheutu-neeseen levottomuuteen. (Hämäläinen & Kurki 1997, 60–62.)

Sosiaalipedagogiikalla on itsenäisen historiansa aikana ollut monenlaisia määritelmiä. Espanjalainen professori José María Quintana on tutkinut sosiaalipedagogiikan määrittelyjä, ja on löytänyt viisi painotusta. Sosiaalipedagogiikka on nähty ensisijaisesti yksilön sosiaalisen muo-toutumisen oppina, joka tukee yksilön sosiaalista kasvua. Joskus se on nähty myös yksilön poliittisen ja kansallisen kasvatuksen oppina, tällöin ihmistä kasvatetaan vain yhteiskuntaa varten. Joskus taas sosiaalipedagogiikka on ymmärretty yhteiskunnan kasvattavan toiminnan teoriana, jolloin sen tehtävänä on pohtia ja säännellä yhteiskunnan sen hetkisiä kasvatuksellisia vaikutuksia. Sosiaalipedagogiikalla tarkoitetaan myös erityisesti lapsuuden ja nuoruuden ajan hyvinvoinnin tukemisen oppia niin, että keskitytään sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn sekä ihmisen tarpeiden huomiointiin. Sosiaalipedagogiikka on myös käsitetty vain pedagogi-sena sosiologismina, jolloin yksiöllisen ajatellaan olevan alisteista sosiaaliselle. Nykyään edel-lisistä käsityksistä ovat voimassa enää sosiaalisen kasvun tukeminen ja sosiaalisten ongelmien ehkäisy. (Kurki 2006, 115–116 [Quintana1994].)

Nykyisissä määrittelyissä sosiaalipedagogiikka nähdään usein kaksinapaisena. Ensinnäkin sen yleinen tehtävä on sosiaalinen kasvatus, joka auttaa ihmistä kasvamaan yhteiskuntaan ja elämään yhteiseloja toisten ihmisten kanssa. Toisaalta sen erityistehtävä on syrjäytyneiden ja onnettomina elävien ihmisten kasvatuksellinen tukeminen arkielämässä niin, että he pikkuhiljaa kykenisivät kehittämään sekä omaa, että yhteisönsä elämää yhä merkityksellisemmäksi. (Kurki & Nivala, 11–12.) Espanjalainen professori Jaime Trilla on nostanut esille kolme sosiaalipedagogiikan luonnehdintaa, joista hänen mukaansa vähintään kahden pitää täytyä voitaessa puhua sosiaalipedagogisesta kasvatustyöstä.

1. Sosiaalipedagogiikka suuntautuu ihmisten sosiaalisen kehityksen tukemiseen.
2. Se kohdistuu sosiaalisessa kriisissä olevien ihmisten tukemiseen.
3. Sitä toteutetaan muodollisen koulutusjärjestelmän ulkopuolisissa ympäristöissä.

(Kurki 2006, 117 [Trilla 2004].)

4.2 Sosiaalipedagogisen toiminnan menetelmiä

Sosiaalipedagogisessa toiminnassa käytettävät menetelmät vaihtelevat tilanteen mukaan. Toiminta ulottuu ennaltaehkäisevästä korjaavaan työhön. Se koskee yksilöitä, ryhmiä, yhteisöjä ja jopa yhteiskuntia. Siksi vaihtoehtoja käytettäviksi menetelmiksi on paljon. Ei ole kuitenkaan olemassa mitään selkeää valikkoa, josta voitaisiin aina valita toimintaan sopiva menetelmä. Sosiaalipedagogisessa toiminnassa oleellista on, että ihmisen itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan. Tavoitteena on parantaa ihmisten itsensä kanssa heidän elämänlaatuaan. Sosiaalipedagoginen toiminta perustuu dialogiin eli ihmisten väliseen vuorovaikutukseen sekä siihen, että ihmiset osallistuvat itse toiminnan kaikkiin vaiheisiin. Sosiaalipedagogista työtä tekevät ammattilaiset ovat tämän osallistumisen mahdollistajia. (Hämäläinen & Kurki 1997, 48–49.)

Taiteen monet muodot kuten kirjallisuus, kuvataide ja musiikki ovat oivia lähestymistapoja sosiaalipedagogiseen herkistämiseen. Seikkailukasvatus ja elämyspedagogiikka ovat yhtenä

esimerkkinä käytetyistä toimintamenetelmistä. Sosiaalipedagogiselle toiminnalle on ominaista innovatiivisuus ja joustavuus. Ammattitaitoinen sosiaalipedagoginen toimija tuntee erilaisia toimintamalleja ja osaa soveltaa sekä kehittää niitä tilanteen mukaan. (Hämäläinen & Kurki 1997, 49–50.) Itseilmaisun menetelmät kuten kuvat, draama, kerronta, kirjoittaminen, musiikki ja tanssi ovat tarinan kerronnan tapoja myös sosiaalipedagogisen työn käyttöön. Ilmaisullisten menetelmien avulla voidaan tehdä asioita näkyväksi, kuvata kokemuksia, tutustua tunteisiin ja rakentaa persoonallista identiteettiä. Oman luovuuden tuotos voi voimauttaa tekijäänsä, sekä lisätä tämän itsetuntoa- ja tuntemusta. Kun ilmaisullisia ja taidelähtöisiä menetelmiä käytetään tavoitteellisesti sosiaalipedagogisen työn välineenä, päämäärät ovat taidekasvatuksen sijaan enemmänkin esimerkiksi sosiaalisessa kasvatuksessa ja voimavarojen vahvistamisessa. Asiakkaan kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen on myös tärkeä tavoite. (Ruusuinen 2005, 54–55.)

4.3 Itsetunnon tukemisen merkitys sosiaalipedagogiikassa

Sosiaalipedagogisella työllä pyritään tukemaan ihmistä hänen sosiaalisessa kasvussaan ja autamaan vaikeissa tilanteissa elävien elämänhallinnan löytymistä. Pohdimme, että itsetunnon tukemisella on suuri merkitys sosiaalipedagogisessa työssä, koska ihmisen itsetunnon vahvistuessa sosiaalipedagogisilla tavoitteilla on paremmat edellytykset täyttyä. Minäkäsitys ja itsetunto ovat toisilleen läheisiä käsitteitä, joita avaamme seuraavaksi.

Minäkäsityksellä tai minäkuvalla tarkoitetaan yksilön kokonaisnäkemystä itsestään. Se kertoo yksilön asennoitumisesta itseensä, jolloin minäkuvaan kuuluu tiedon lisäksi myös arvioiva suhtautuminen. Minäkäsitys kertoo, onko yksilö tyytyväinen näkemäänsä ja arvostaako hän itseään. Minäkäsityksen sanotaan olevan vahva jos yksilö kuvaa itseään positiivisilla ominaisuuksilla ja on suuntautunut tulevaisuuteen. (Aho 1996, 6 [Coopersmith 1967, 1975, Borba & Borba 1978, Borba 1993].) Itsevarmuus ei ole sama asia kuin vahva minäkäsitys. Ihminen voi

itsevarmalla, itseään esille tuovalla ja rehvastelevalla käyttäytymisellään peittää heikkoa itsetuntoa. (Aho 1996, 9.) Itsetunto on sitä, kuinka paljon positiivisia ominaisuuksia ihminen näkee itsessään. Hyvän itsetunnon omaavan ihmisen minäkäsitys on totuudenmukainen, hän tunnistaa paitsi omat hyvät puolensa, myös heikkoutensa. Itsetunnon sanotaan olevan hyvä silloin, kun yksilön minäkäsityksessä voitolla ovat positiiviset ominaisuudet (Keltikangas-Järvinen 1994, 17.) Näin ollen ajatteleminen vahvan minäkäsityksen ja hyvän itsetunnon tarkoittavan samaa asiaa.

Itsetunto on itsensä arvostamista ja itseluottamusta. Hyvän itsetunnon omaava ihminen kykenee näkemään oman elämänsä arvokkaana ja ainutkertaisena. Luottamus itseensä voi näkyä myös kykyinä kohdata haasteita. Hyvään itsetuntoon kuuluu myös kyky osata arvostaa toisia ihmisiä. Itsetunnoltaan vahva ihminen näkee oman osaamisensa lisäksi myös toisen ihmisen osaamisen ja antaa tälle arvoa. Itsetunto on myös itsenäisyyttä ja riippumattomuutta toisten ihmisten mielipiteistä. Ihminen ei tällöin koko ajan huolehdi siitä, mitä muut ajattelevat, eikä hae jatkuvaa hyväksyntää toisilta ihmisiltä. Hyvän itsetunnon omaava henkilö kykenee kohtaamaan myös pettymyksiä ja epäonnistumisia. (Keltikangas-Järvinen 1994, 18- 22.)

Mielekkään elämän eläminen, sekä tasapainottelu yhteiskunnan ja sosiaalisten vaatimusten keskellä on helpompaa silloin, kun ihmisen itsetunto on hyvä. Ihminen pystyy paremmin arvostamaan toisiakin ihmisiä, kun hän osaa ensin arvostaa itseään. Myös vaikeudet on helpompi kohdata, kuin silloin jos itsetunto on huono ja olo muutenkin epävarma. Perhetyötä toteutetaan perheiden arjessa ja senkin taustalta löytyy sosiaalipedagogisia tavoitteita, kuten sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen.

5 VALOKUVAN JA VALOKUVAAMISEN MERKITYS

Toinen merkittävä työssämme vaikuttanut teoriapohja on voimauttavan valokuvan menetelmä, jonka viitekehys muodostuu sosiaalipedagogiikasta. Valokuvaus on toiminnallinen ja taidelähtöinen menetelmä, jota voidaan hyödyntää monipuolisesti perhetyössä. Etenkin lastensuojelun puolella valokuvaustyöskentelyä käytetään paljon. Tässä luvussa esittelemme taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen kehittämän voimauttavan valokuvan menetelmän, joka on yksi työmme keskeisimpiä teoriaperustoja. Käsittelemme myös valokuvan käyttöä terapeuttisena menetelmänä. Seuraavaksi lyhyt avaus taiteen merkityksestä lapseen, ja koska näemme, että valokuvamenetelmien tavoitteellisella ja suunnitelmallisella käytöllä voi olla vaikutuksia itsetuntoon, tuomme esille myös lapsen itsetunnon kehittymiseen vaikuttavia asioita.

Taide on lapselle kieli, psyykkisen kasvun väline ja tapa leikkiä. Sen avulla lapsi voi oppia käsittämään tunteitaan ja ymmärtämään itseään, sekä löytämään oman paikkansa maailmassa. Lapsilla kiinnostus luovuuteen ja mielikuvitusta vaativaan tekemiseen tulee luonnostaan. Taiteen voima kumpuaa sen tekemisestä, ennakoimattomuudesta ja kyvystä löytää erilaisia mahdollisuuksia ja toimintatapoja. Etenkin pienten lasten kanssa prosessi ja sen tuoma muutos, on tärkeämpää kuin taiteellinen lopputulos. Taidekokemuksen prosessi vahvistaa lapsen itsetuntoa ja sosiaalisuutta sekä auttaa häntä ymmärtämään erilaisuutta. Taidekasvatus on vuorovaikutuksessa tapahtuvaa toimintaa. Taiteellisen toiminnan tavoitteena on lapsen kokonaiskehitys ihmisenä. Pieneltäkin tuntuvat kohtaamisen hetket voivat olla lapselle tärkeitä ja kantaa läpi koko elämän. (Häkkä, Kuokkanen & Virolainen 2014, 206–207, 210.)

Itsetunto on osa persoonaa ja se rakentuu elämän edetessä. Kaikki lapsen tai nuoren kanssa olevat ihmiset vaikuttavat osaltaan sen kehittymiseen. Itsetuntoa voi rakentaa itsekin mutta rakennustyön tukeminen lapsuudessa on tärkeää. On tärkeää nähdä lapsessa onnistuja ja tu-

kea hänen vahvuuksiaan sen sijaan, että jäätäisiin kaivelemaan heikkouksia. Positiivisen palautteen antamista ja arvostuksen näyttämistä ei pidä unohtaa. Ihmisen persoonallisuus ja itsetunto kehittyvät vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Tänä päivänä lapset saattavat viettää paljonkin aikaa tietokoneiden ja muiden laitteiden seurassa. Olisikin tärkeää tukea lasten sosiaalisten taitojen kehittymistä, olemalla itse läsnä ja kohtaamalla lapsi. Lasta tulisi rohkaista myös omiin pohdintoihin, joissa hän koittaa ymmärtää maailmaa ja löytää ratkaisuja asioihin. Itsenäiseen ajatteluun kannustaminen lisää lapsen uskoa hänen omaan harkintakykynsä. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen 2008, 8,16, 32 – 33, 56 – 58.) Peppilotalle kehittämämme menetelmän tarkoitus on valokuvauksen, motivoivan yhdessä tekemisen ja vuorovaikutuksen avulla antaa lapselle positiivisia kokemuksia itsestään, sekä vahvistaa hänen itsetuntoaan. Keskeistä on, että työskentelyn aikana lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi.

5.1 Voimauttavan valokuvan menetelmä

Voimauttava valokuva on Miina Savolaisen kehittämä sosiaalipedagoginen menetelmä, jota on käytetty paljon viime vuosina kasvatus-, hoito- ja terapiatyössä. Menetelmää voidaan käyttää muun muassa yksilöllisessä identiteettityössä, perheiden vuorovaikutussuhteiden vahvistamisessa sekä toimintatapojen kehittämisessä. Se ei ole valokuvaterapiaa eikä edellytä tekijältään terapeutin koulutusta. Ammatillisena hoitotyön välineenä sitä voidaan käyttää silloin, kun työntekijä on saanut riittävän täydennyskoulutuksen sen käyttöön ja sen keskeiset ehdot tasavertaisuudesta ja yksilön itsemääräämisoikeudesta toteutuvat. (Savolainen 2008, 196.)

Voimauttavan valokuvan menetelmää voidaan lähestyä erilaisilla työskentelytavoilla, kuten olemassa olevien albumikuvien kanssa työskentely, arjen teemojen valokuvaus ja omakuvat. Valokuvaamisen ja valokuvien avulla voidaan tutkia yksilön elämäntarinaa, perhesuhteita, erilaisia rooleja ja puolia sekä tehdä näkyväksi sellaisia elämän osa-alueita, joita halutaan vahvistaa. Kuvien käyttö auttaa selkeyttämään tunteikkaita tilanteita ja tapahtumia sekä löytä-

mään voimavaroja yksilön omasta elämästä. Voimautuminen tarkoittaa ihmisen sisäisen voimantunteen kasvua, toista ihmistä ei voi voimauttaa. Voimaantumisen lähtee ihmisessä it- sessä tapahtuvista muutoksista. Voimauttavassa valokuvauksessa kuvaajan ja kuvattavan ta- savertaisuus on hyvin tärkeää. Kuvaustilanteesta on tarkoitus saada dialoginen vuorovaiku- tustilanne, jossa kuvattavalla on oikeus päättää, millaisilla kuvilla hän haluaa itseään ja elä- määnsä määritellä. (Savolainen 2008, 197.) Dialogi on vuoropuhelua, jossa keskiössä on toista kunnioittava suhtautuminen. Dialogi tavoittelee yhteisen ymmärryksen löytymistä. (Arnkil & Seikkula 2009, 19, 56.)

Voimauttavassa valokuvauksessa itse valokuvauksen sijaan oleellista on tapa millä sitä käyte- tään. Työvälineinä ovat näkemisen tapa ja katseet. Kuvausprosessi perustuu nähdyksi tulemi- seen ja korjaaviin katseisiin. Ideana voimauttavassa valokuvassa on, että kuvassa oleva mää- rittelee mitä hän haluaa kuvilla itsestään näyttää. Kuitenkaan ihminen ei voi olla itselleen ar- vokas, ellei joku toinen ihminen näe häntä ensin arvokkaana. Tärkeä väittämä voimauttavassa valokuvauksessa on, että ”ammattillisuus voi olla rakkaudellista jos se on dialogista”. (Savolai- nen.)

5.2 Maailman ihanin tyttö -projekti

Maailman ihanin tyttö kirjassa Miina Savolainen kertoo kymmenen lastenkodissa asuvan nuo- ren tytön kasvutarinaa. Hän ryhtyi lastenkodin työntekijänä toteuttamaan vuosia kestäväää va- lokuvausprojektia, jonka pohjalta on syntynyt voimauttavan valokuvan menetelmä. Savolai- nen kertoo, että kuvaustilanteissa perinteinen roolijako, ohjaaja ja nuori, muuttui. Kuvaajana hän keskittyi näkemään mikä nuorella on kaunista ja ainutlaatuista. Kuvauksia järjestettiin vuosina 1998–2006. Kuvia otettiin yhteensä satoja eri vuodenaikoina ja kuvaukset järjestettiin aina luonnossa. Kuvien ottaminen eri vuosina kuvastaa myös hyvin nuorten kasvua. Kuvien tarkoituksena on ollut opettaa nuoria näkemään itsensä ehjänä ja voimakkaana, sekä katso- maan itseään lempeämmin. Valokuvat ovat konkreettisia todisteita tyttöjen arvokkuudesta ja

hyvyydestä. Otetuista kuvista koottiin näyttely, joka on kiertänyt Suomessa ja ulkomailla vuosien ajan. (Savolainen 2008.)

Savolaisen mukaan kaikkien ihmisten elämään kuuluu hylkäämistä, sekä tarpeita tulla hyväksytyksi, nähdyksi ja rakastetuksi. Lapsen kasvaessa hän joutuu rakentamaan minäkuvaansa olosuhteista riippumatta. Lastenkodin nuorten elämiin on kuulunut kaltoinkohtelua, joka näkyy heissä arkuutena ja pelkona, he eivät koe olevansa rakastamisen ja huolenpidon arvoisia. Vaikeiden asioiden käsittelyssä puhuminen ei ole välttämättä paras keino, sillä vaikeiden tapahtumien kertaaminen ja ääneen sanominen saattaa haavoittaa lasta enemmän. (Savolainen 2008.)

Savolainen kertoo, että hänen oli helppo nähdä nuorten ainutlaatuisuus ja hän halusi auttaa nuoria näkemään itsensä uudella tavalla. Tämä onnistui näyttämällä valokuvien avulla se hyvä, jonka hän itse nuorissa näki. Nuoret olivat aiemmin kokeneet, ettei aikuisiin voi luottaa, mutta kuvaustilanteissa heidän oli ollut pakko luottaa kuvaajaan. Samalla nuorten pystyttämät suojamuurit alkoivat kaatua. Tämän luottamussuhteen edesauttajana oli entuudestaan läheinen suhde kuvaajaan, eikä näiden nuorten mielestä tällaista olisi voinut syntyä vieraan ihmisen kanssa. Projektin alussa vain muutama nuori oli valmiina kuvauksiin, osa suostui vasta kuukausien tai vuosien jälkeen. Monet näistä nuorista pelkäsivät epäonnistumista kuvissa ja oman itsensä näkemistä. Tärkeää oli löytää jokaiselle nuorelle omanlainen tapa suunnitella kuvauksia ja antaa hänen löytää rohkeus osallistua kuvauksiin. Savolainen kertoo myös, että hänelle itselleen oli voimauttavaa huomata, kuinka nuorten ylpeys ja mielihyvä omista kuvistaan kasvoi. (Savolainen 2008.)

Kuvat Savolainen suunnitteli yhdessä nuorten kanssa. Hän esitti nuorille kysymyksiä kuvauspaikkoihin, tunnelmaan ja ympäristöön liittyen, jolloin nuoret saivat itse vaikuttaa kuvien lopputulokseen. Nuorten tuli miettiä muun muassa sitä, millainen hän oikeasti on ja millaisen kuvan hän haluaa itsestään. Omien kuvien katselemista helpottivat niihin yhdistyvät hyvät muistot retkistä ja kuvaustilanteista. Yhdessä olo ja matkan tekeminen lähensi koko ryhmää,

retkiin sisältyi koko projektia ajatellen paljon muitakin merkityksiä kuin kuvien ottaminen. (Savolainen 2008.)

Valokuvat olivat nuorille peili, jonka heijastamista kuvajaisista he saivat tutkia itseään. Varhaisnuorille saattoi olla aluksi tärkeää nähdä kuvien avulla, millaisena toiset ihmiset näkevät heidät. Vähitellen tärkeämmäksi tuli kuitenkin se, miten nuori itse halusi nähdä itsensä ja miten toiset ihmiset saivat häntä katsoa. (Savolainen 2008.)

Voimauttavasta valokuvasta puhuttaessa Maailman ihanin tyttö -projekti nousee aina esille, eikä suotta. Merkityksellinen projekti on synnyttänyt voimauttavan valokuvan menetelmän ja mekin halusimme tuoda sen esille, vaikka yhtäläisyyksien etsiminen tähän vuosikymmenen kestäneen projektin ja meidän kehittämän valokuvausmenetelmän välillä ehkä onkin turhaa. Voimauttavan valokuvan menetelmässä nähdään tärkeänä, että kuvattava saa itse päättää ja suunnitella minkälaisia kuvia hän haluaa itsestään otettavan. Myös me pidämme tätä menetelmässämme tärkeänä, mutta toisaalta esimerkiksi pienten lasten kanssa vastuu kuvien ideoinnista jää kuvien ottajalle. Tarkoituksemme on, että kehittämäämme menetelmää voi käyttää kaikenikäisten lasten kanssa. Lapsen iästä, kehityksestä ja persoonallisuudestakin riippuu, kuinka paljon kuvaajan apua hän tarvitsee ideointiin.

Ennen kuvien ottamista on tärkeää ensin tutustua lapseen, jotta kuvien suunnittelu ja ottaminen helpottuvat. Otettujen kuvien on tarkoitus tuoda esille lapsen persoonallisuutta ja kauneutta niin, että hän voisi tuntea itsensä hyväksi juuri sellaisena kuin on. Tarkoitus on, että valokuvakollaasi ja –kansio tehtäisiin lapsen näköiseksi, sellaiseksi, että se kuvastaa sitä, minkälainen lapsi on, mistä hän pitää ja mitä hän osaa. Teoksiin voi valita jonkunlaisen teeman lapsen mieltymysten mukaan. Lisäksi niihin voi liittää myös muita kuvia, jotka ovat lapselle tärkeitä. Lopputuloksen on tarkoitus olla lapselle mieluinen, positiivisia ajatuksia herättävä, konkreettinen muisto tietystä hetkestä tai ajasta.

5.3 Valokuvan terapeuttinen voima

Aiemminkin mainitun Känkäsen lastensuojeluun tekemän tutkimuksen aikana esille on nousut muun muassa työntekijöiden huoli omasta osaamisesta tilanteessa, jossa taidelähtöistä menetelmää käyttämällä lapsen elämästä nousee esiin jotain sellaista, jota he eivät osaa käsitellä. Taidelähtöisten menetelmien käytön lisääntyminen lastensuojelutyössä vaatii pohdintaa missä kulkee terapian ja terapeuttisen toiminnan raja. (Känkänen, 2013, 117.)

Suomessa valokuvaterapiaksi määritellään valokuvan ja valokuvauksen menetelmällinen käyttö psykoterapiassa tai terapeuttisessa työssä. Työtä tekevällä tulee olla psykoterapian viitekehys tai sosiaali-, terveys- tai kasvatustalon ammattipätevyys. Sosiaali-, terveys- tai kasvatustalon ammattilaisen ennaltaehkäisevä, hoitava ja kuntouttava valokuvauksen käyttö työsäään on terapeuttista valokuvaterapiaa. Valokuvaterapian menetelmiä ovat muun muassa asiakkaan omaelämäkerrallisten valokuvien käyttäminen, symbolisten valokuvien käyttäminen, sekä uusien valokuvien ottaminen ja niiden käyttäminen. Valokuvan soveltamismahdollisuudet ovat moninaiset, eikä se vaadi välttämättä teknistä tai taiteellista osaamista. Työmuotona terapeuttinen valokuvaterapia voidaan rinnastaa taideterapioihin. Hyvä esimerkki valokuvaterapeuttisesta työmuodosta on Miina Savolaisen voimauttavan valokuva menetelmä. (Halkola 2009, 15–16.)

Henkilökohtainen valokuvaan liittyvä kuvatyöskentely voi olla terapeuttista valokuvausta, vaikka tavoitteena ei olisikaan terapeuttisuus. Taide ja terapia ovat toisilleen läheisiä, koska niissä yhdistyy pyrkimys ymmärtää elämää ja ilmaista sen merkityksellisyyttä. (Halkola 2009, 16.) Psykoterapeutti Ulla Halkolan mukaan sanonta valokuvan terapeuttisesta voimasta ei ole liioittelua. Valokuvaterapian käytössä olennaista on menetelmien omakohtainen kokeilu ja kokeminen. Työ edellyttää luottamuksellista vuorovaikutusta ja ihmisen omien voimavarojen huomioimista. Aikaa täytyy myös olla riittävästi kuvien prosessoinnille. (Halkola 2009, 17.)

6 TOIMINNALLINEN OSUUS

Tässä luvussa kerromme opinnäytetyömme toiminnallisen osuuden suunnittelusta ja käytännön toteutuksesta. Kuvaamme perhetyön käyntikertojamme ja tuomme esille huomioita, joita teimme käyntien aikana. Luvun lopussa arvioimme omaa toimintaamme ja siinä on myös toimeksiantajalta saamamme palautteen.

6.1 Toiminnan suunnittelu

Keskusteluissamme Perhepalvelut Peppilotta Oy:n työntekijöiden kanssa kävi ilmi, että työntekijät eivät ole juurikaan käyttäneet valokuvausta työssään. Valokuvaus menetelmänä kiinnostaa meitä kaikkia, joten aioimme paneutua pääasiassa siihen. Lokakuun loppupuolella ideamme jalostui lopulliseen muotoonsa. Yhteisten pohdintojen jälkeen päädyimme kehittämään skräpätyä valokuvakollaasia ja skräpätyä valokuvakansion, joiden toimivuutta kävimme itse kokeilemassa käytännössä. Kirjoitimme Peppilotan perhetyön asiakkaille kirjeen, jossa kerroimme opinnäytetyöstämme ja käyntikertojamme suunnittelusta sisällöstä. Peppilotan työntekijät antoivat kirjeet valitsemilleen vanhemmille ja kysyivät heidän halukkuuttaan osallistua.

Jo alkuvaiheessa oivalsimme, että tämän kaltaisen menetelmän toimivuuden voi varmistaa vain kokeilemalla sitä käytännössä. Yhdessä toimeksiantajan kanssa päädyimme siihen lopputulokseen, että käymme itse toteuttamassa menetelmää heidän asiakkaidensa kanssa. Koska olemme suunnitelleet kaksi erilaista lopputuotosta, päätimme että, toinen käy toteuttamassa kansion ja toinen kollaasin eri lapsille. Suunnittelimme kolmen käyntikerran sisällön niin, että ensimmäisellä kerralla tutustuisimme lapseen, toisella kerralla ottaisimme kuvat ja viimeisellä kerralla tekisimme valmiin teoksen. Tällöin kumpaakin mallia on kokeiltu käytännössä ja voisimme tehdä niihin tarvittaessa muutoksia. Lopulta saamme antaa toimeksiantajan käyttöön toimivan ja selkeän apuvälineen, jota he voivat jatkossa käyttää työssään.

Toimeksiantajalta saimme vapaat kädet tuotteiden suunnitteluun ja materiaalien hankintaan. Marraskuussa kävimme kartoittamassa erilaisia materiaalivaihtoehtoja ja löysimmekin mielestämme sopivat. Löysimme Ylivieskan Kärkkäiseltä valokuvakehykset, joiden sisällä on tilaa myös pienille esineille, kappalehinta oli 14,90 euroa. Sieltä ostimme myös valokuva-albumit, 6,90 euroa kappalehintaan. Albumien sivut olivat sopivaa materiaalia, ja sivumäärä oli myös sopiva, kaksikymmentä. Lisäksi hankimme monipuolisen valikoiman erilaisia taustapapereita, tarroja ja koristeita työtämme varten ja jatkossa Peppilotan käyttöön. Tässä vaiheessa kustannukset olivat noin kuusikymmentä euroa. Sovimme toimeksiantajan kanssa, että hankimme tarpeen mukaan materiaaleja lisää tavattuamme lapset. Materiaalien hankinnan jälkeen askartelimme mallikappaleet valokuvakollaasista (LIITE 1, kuvat 1-4) ja valokuvakansiosta (LIITE 2, kuva 5) toimeksiantajalle. Näin saimme hyvän käsityksen materiaalien käytöstä ja siitä, kuinka kauan aikaa askartelu mahdollisesti vie.

Valokuvien tallentamista persoonalliseksi leikekirjaksi, omaa taiteellisuutta ja mielikuvitusta käyttämällä, kutsutaan skräppäykseksi. Skräppäys on lähtöisin Yhdysvalloista. Skräppäyksessä valokuviin valitaan sopivat taustapaperit ja mahdolliset pienet somisteet. Tarkoituksena on tehdä koristeellisia sivuja erilaisia materiaaleja käyttäen. Koristelussa voi käyttää esimerkiksi tarroja, nauhoja, leimasimia tai lehdistä leikattuja kirjaimia. Valokuvan lisäksi sivulle voidaan kirjoittaa esimerkiksi pieniä tarinoita, vuosilukuja tai paikkojen nimiä. Kuvat voivat olla perheenjäsenistä, lomasta, lemmikistä tai muusta itselle tärkeästä asiasta. (Arvilommi 2007, 7-10.) Skräppäystä tehdään perinteisesti jo olemassa olevista kuvista, kun taas me otamme kuvat kansiota ja kollaasia varten. Olemassa olevat kuvat ovat yleensä jostakin tilanteesta tai tapahtumasta otettuja, kuten esimerkiksi merkkitapahtumista tai kesälomareissuista. Valokuvamenetelmää toteutettaessa on mahdollista myös käyttää rekvisiittaa ja rooliasuja. Emme siis käytä skräppäystä sellaisena kuin se yleisesti käsitetään, mutta se on antanut meille ideoita valokuvakansion ja valokuvakollaasin tekemiseen.

Menetelmässä on siis kaksi erilaista vaihtoehtoa, valokuvakollaasi tai valokuvakansio. Kummassakin tarkoituksena on, että lapsesta otetaan erilaisia kuvia, jotka sitten skräppätään persoonallisiksi, lapsen omien mieltymyksien mukaan. Vaikka olemme tehneet molemmista vaihtoehtoista mallikappaleet, tarkoitus ei ole näyttää niitä lapsille. Lapset saattaisivat tällöin vain kopioida meidän tekemää, eivätkä käyttäisi omaa luovuuttaan. Valokuvien skräppäyksen jälkeen ne kootaan yhteen, joko kansioon tai valokuvakehykseen kollaasiksi. Valokuvia voidaan ottaa sisällä tai ulkona, niissä voidaan käyttää erilaisia rooliasuja ja rekvisiittaa tai kuvata lapselle tärkeitä asioita. Niissä voidaan lisäksi käyttää myös jo olemassa olevia valokuvia, kuten esimerkiksi lapsen omia vauvakuvia tai kuvia lapselle tärkeistä ihmisistä ja hetkistä. Menetelmän on tarkoitus antaa lapselle mieluisia, positiivisia ajatuksia herättäviä ja itsetuntoa vahvistavia kokemuksia sekä muistoja.

Käytännön toteutuksen suunnittelun aikana olemme myös hakeneet tietoa kirjoista ja internetistä, sekä suunnitelleet teoreettista viitekehystä työllemme. Perehdyimme valokuvauksen käytön mahdollisuuksiin sekä sosiaalipedagogiikan teoriaan. Voimauttavan valokuvan menetelmä, sekä sosiaalipedagogiikka toimivat käytännön työmme tukena.

6.2 Toiminnan toteuttaminen

Opinnäytetyömme käytännön toteutuksen osalta päädyimme Peppilotan työntekijöiden kanssa kolmeen peräkkäisiin viikkoina tapahtuvaan käyntikertaan. Lapset, joiden luona kävimme, olivat kahdeksanvuotias tyttö ja seitsemänvuotias poika. Ensimmäisellä kerralla kävimme tutustumassa lapseen, perheeseen ja kotiympäristöön. Pyrimme saamaan käsityksen lapsen mielenkiinnonkohteista, harrastuksista ja luonteesta. Ajattelimme näin osaavamme hyödyntää myös lapsen kotona mahdollisesti olevaa rekvisiittaa ja vaatteita, sekä tarvittaessa hankkia näitä lisää. Joitain askartelumateriaaleja hankimme vielä ensimmäisten käyntien jälkeen, kun lasten mieltymykset olivat selvillä. Materiaalihankinnat yhteensä olivat 78,90 euroa.

Tämän lisäksi valokuvien teettäminen maksoi seitsemän euroa. Peppilotta maksoi kaikki nämä kulut.

Toisella kerralla kuvasimme lasta. Otetuista kuvista valitsimme kymmenen parasta teetetäväksi. Viimeisellä kerralla lapsi valitsi kuusi kuvaa, jotka laitoimme kollaasiin/kansioon. Mukanamme oli useita eri materiaalivaihtoehtoja, joista lapsi sai valita haluamansa. Näistä kokosimme lapsen kanssa yhdessä valmiin teoksen. Viimeisellä kerralla pyysimme mahdollisuuksien mukaan lapselta ja perheeltä palautetta koko prosessista.

6.2.1 Puun takaa kurkistavan tytön valokuvakansio

Perheessä on useampi lapsi ja he kaikki olivat odottaneet tuloani. Lapset olivat innokkaina minua vastassa ja kyselivät kovasti asioita, niin kuin lapsilla on tapana. Lyhyen tutustumisen ja juttelun jälkeen lähdin kahdeksanvuotiaan tytön kanssa katsomaan hänen huonettaan. Tytön huoneessa keskustelimme hänen koulunkäynnistään, harrastuksistaan ja ystävistään. Samalla teimme palapeliä ja leikimme muilla leluilla. Tavoitteenani oli saada luotua lyhyessä ajassa jonkinlaista luottamuksellista suhdetta tyttöön, jotta seuraavan viikon valokuvaukset eivät menisi liiaksi jännittämiseksi. Yritin havainnoida samalla oleellisia tietoja, joita tulisin tarvitsemaan käytännön toteutusta varten. Kerroin myös tytölle, mitä meidän on tarkoitus tehdä seuraavalla viikolla.

Myös Peppilotan työntekijät olivat puhuneet suunnitelmistamme perheen kanssa etukäteen, ja tällä tytöllä olikin valmiina ideoita valokuvaukseen liittyen. Perheen äiti ehdotti, että voisimme ottaa yhteiskuvan kahdeksanvuotiaasta ja hänen yksivuotiaasta sisaruksestaan. Ideoita kuviin tuli jo tässä vaiheessa useita. Itse ajattelin, että kuvauksia ei kannata miettiä liian tarkasti kaikkien kuvien osalta. Tämän ensimmäisen kerran jälkeen ideat neljään kuvaan olivat valmiina ja ajattelinkin, että jätän kahden kuvan osalta suunnitelmat avoimeksi. Vaikka suurin osa näistä kuudesta kuvasta on suunniteltu etukäteen rekvisiitan ja asujen suhteen, ajattelin

että olisi kiva kuvata myös joitain tilanteita spontaanisti. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi tilanteet sisarusten, äidin tai perheen kissan kanssa.

Kuvauskerralla lähdimme heti ulos läheiseen puistoon ottamaan kuvia, sillä toivoin, että olimme ehtineet kuvaamaan ennen kuin ulkona on täysin pimeää. Ajattelin, että kuvien ottaminen saattaa jännittää tyttöä, joten päätin aloittaa illan leikillä. Leikin avulla lapsi yleensä rentoutuu ja se luo samalla mukavan muiston kyseisestä hetkestä. Aloitimme leikkimällä piilosta ja kun löysin tytön, kysyin, saanko napata samalla kuvan, mikä sopi tytölle hyvin. Sain otettua useita kuvia puistossa ja suurin osa niistä onnistui mielestäni tosi hyvin. Ulkona kuvaaminen loi hyvät puitteet kuville. Puisto oli sopiva paikka, jossa sai samalla leikkiä ja vaihtaa paikkaa niin, että kuvista tuli erilaisia taustoiltaan. Kuvissa tyttö muun muassa kurkisti puun takaa, kiipesi puuhun ja suuren kiven päälle. Lopuksi rakensimme yhdessä lumiukon, jonka kanssa piti tietysti myös ottaa kuva.

Lähdimme takaisin tytön kotiin ja matkalla juttelimme siitä, minkälaisia kuvia voisimme sisällä ottaa. Kysyin, haluaisiko hän ensin pukeutua edellisellä kerralla mainitsemaansa naamiaisasuun, mutta se oli kuulemma likainen, eikä sitä voinutkaan käyttää. Ihmettelin tätä, sillä edellisellä viikolla tyttö oli ollut juuri tästä asusta kovin innoissaan, ja nyt hän ei sitä halunnut käyttää ollenkaan. Sisälle päästyämme tyttö kertoi muille, missä olimme käyneet ja mitä olimme tehneet. Sisälle tultuamme huomasin tytön kiinnostuksen kuvaamiseen hieman laantuneen. Ehdotin, että menisimme tytön huoneeseen, jossa hän voisi esitellä minulle tekemäänsä mekkoa, jonka hän oli itse suunnitellut ja tehnyt mallinukelle. Edellisellä kerralla hän kertoi minulle haaveilevansa muotisuunnittelijan urasta ja esitteli jo silloin mallinukkea, jonka päällä oli hänen suunnittelemansa mekko. Siitä saimmekin muutaman hyvän kuvan.

Olin ottanut mukaani myös saippuakuplia, tarkoituksena oli käyttää niitä tytön ja pienimmän sisaruksen yhteiskuvassa. Pyysimmekin siskon tytön huoneeseen ja ohjeistin tyttöä puhalttelemaan kuplia, joita pikkusisko sai ihmetellä. Myös tästä hetkestä sain hyviä kuvia, vaikka pikkusisko ihmettelikin alkuun enemmän minua ja kameraa, kuin niitä saippuakuplia. Loppua

kohden huomasi tytön mielenkiinnon loppuneen lähes täysin, mutta innokkaat sisarukset vaativat päästä mukaan kuviin tytön kanssa, ja otimmekin monta kuvaa, joissa tyttö oli sisarustensa kanssa. Lähdin perheen luota mukanaani lähes sata kuvaa, ja olin varma, että niiden joukossa on ainakin se kymmenen onnistunutta, joista saisimme seuraavalla kerralla koottua kansion.

Viimeistä kertaa varten olin käynyt teettämässä valitsemani kymmenen kuvaa ja hankkimassa lisää materiaaleja skräppäystä varten. Leikkasin myös valmiiksi erilaisista papereista ja kartongeista sopivan kokoisia paloja. Otin mukaani saksia, liimaa ja ison kasan erilaisia tarroja ja papereita. Kun menin tytön kotiin, hän halusi heti nähdä teetetyt kuvat ja silmäili samalla kiinnostuneena isoa laukkuani, josta pilkotti kimaltavia papereita. Perheohjaaja ja perheen äiti lähtivät pienempien sisarusten kanssa asioille, joten saimme sillä aikaa tehdä rauhassa kansiota tytön kanssa. Kansion kanteen liimasimme tarrakirjaimilla tytön nimen sekä muutamia pienempiä tarroja koristeeksi. Aluksi pyysin häntä valitsemaan kymmenestä kuvasta kuusi hänelle mieluisinta. Ne valikoituivatkin todella nopeasti, ja seuraavaksi pyysin häntä valitsemaan valmiiksi leikatuista papereista ja kartongeista kuviin sopivat taustapaperit. Kun valinnat oli tehty, tyttö liimasi kuvat papereihin. Sitten pyysin häntä valitsemaan kuviin sopivia tarroja koristeeksi. Lopuksi liimasimme kuvat taustapapereineen ja tarroineen kansion sivuille.

Lopputulokseen tyttö oli hyvin tyytyväinen, ja muun perheen tullessa kotiin hän esitteli ylpeänä valmiin kansion äidilleen ja perheohjaajalle. Loput neljä kuvaa jätin työlle ja sanoin, että hän voi myöhemmin askarrella niitä samalla tavalla ja liittää myös ne kansioon. Kansiossa oli yhteensä 20 sivua, joten tyhjiä sivuja jäi reilusti. Sanoin tytölle, että hän voi tulevaisuudessa lisätä tyhjiille sivuille kuvia mielensä mukaan.

6.2.2 Voltteja heittävän pojan valokuvakollaasi

Lähdin perhetyön käynnille mukaan tapaamaan perheen ensimmäisellä luokalla olevaa poikaa. Ensimmäisellä tutustumiskäynnilläni kotona olivat aluksi vain äiti ja poika. Esittäydymme ja poika kertoi meille muun muassa koulupäivästään. Minä kerroin hänelle suunnitelmista, kuvien otosta ja valokuvakollaasin teosta. Poika vaikutti kiinnostuneelta. Kerroin myös, että tällä ensimmäisellä kerralla lähinnä vain tutustuisimme ja voisimme yhdessä miettiä, minkälaisia kuvia hän haluaisi ensi kerralla otettavan. Ajatuksena oli, että olisimme menneet pojan kanssa kahden kesken juttelemaan enemmän. Uusi tilanne jännitti poikaa kuitenkin sen verran paljon, että hän halusi äidin olevan koko ajan mukana. Joimme ensin yhdessä kahvit ja sen jälkeen menimme kaikki katsomaan pojan huonetta. Poika esitteli meille hänestä aiemmin otettuja valokuvia ja lego-rakennelmiaan. Liikunnalliset harrastukset kuten sähly, jääkiekko ja uinti tulivat myös puheissa esille. Yksi tärkeimmistä kiinnostuksen kohteista oli kuitenkin erilaisten volttien tekeminen. Poika lähtikin innoissaan näyttämään minkälaisia voltteja osaa tehdä. Tässä vaiheessa muitakin perheenjäseniä oli jo tullut kotiin.

Temppuja tehdessään poika rentoutui, eikä enää huomionnut äidin lähtöä alakertaan. Minulla oli kamera mukana ja päätin kokeilla kuvien ottoa hänen tehdessä voltteja. Näitä kuvia en kuitenkaan saanut onnistumaan, koska kuvan oton ajoittaminen oikeaan aikaan oli vaikeaa, enkä sillä hetkellä löytänyt kamerasta sopivia asetuksia. Sovimme pojan kanssa, että yrittäisimme ensi kerralla ottaa ainakin ”temppekuvia”. Puhuimme myös kuvien ottamisesta ulkona. Minkäänlaisiin asuihin pojalla ei ollut kiinnostusta, hän ilmaisi asian hyvin: ”minä haluan olla minä”.

Poikaa oli valmisteltu Peppilotan työntekijän toimesta ennen seuraavaa kuvauskertaa, siitä mitä tulee tapahtumaan. Sovimme, että aloitamme kuvaukset ulkona, ja hän odottikin jo pihalla ulkovaatteet päällä kun saavuimme paikalle. Jäin pojan kanssa kahdestaan ulos, eikä tällä kertaa enää kahdestaan olemisen tuottanut minkäänlaisia hankaluuksia. Poika aloitti heti näyttämään volttejaan, joten aloitin kuvaamisen saman tien. Otimme ensin temppekuvat,

jotka onnistuivat ulkona otettuina erinomaisesti. Tämän jälkeen poika esitteli minulle heidän ison pihansa. Muita kuvausaiheita tuli itsestään vastaan aivan riittämiin, ilman sen kummempaa miettimistä. Piha oli oiva kuvauspaikka useine piharakennuksineen ja sieltä löytyvine tavaroineen. Ehdottelimme vuoronperään ”otettaisiinko tästä kuvaa?”. Poika oli todella innoissaan mukana kuvattavien tilanteiden suunnittelemisessa ja halusi aina nähdä otetut kuvat. Kuvien oton lomassa pelasimme sulkapalloa lumihangessa. Välillä kuvasimme useampaan kertaan yhtä tilannetta, jotta saatiin haluttu lopputulos. Kaiken kaikkiaan kuvien otto sujui oikein sujuvasti, ja olimme reilussa puolessa tunnissa saaneet otettua sellaiset kuvat kuin halusimmekin.

Sisällä oli talon siivous kesken, ja pienemmät sisarukset olivat kuumeessa. Pienemmät sisarukset olivat tietysti kiinnostuneita tapahtumista, eivätkä malttaneet antaa meille rauhaa olla kahdestaan. Pojan keskittyminen kiinnittyi pitkälti muihin asioihin, eikä kiinnostusta kuvien ottoon enää samalla tavalla ollut kuin ulkona. Katsoimme vielä yhdessä läpi kaikki ulkona otetut kuvat, ja poika näytti niistä hänelle mieluisimmat. Totesimme, että kuvia oli tarpeeksi paljon vaikka teettäisin pelkkiä ulkokuvia. Loppukäynnin ajan kuvasin kuitenkin poikaa vielä sählynpeluussa. Myös perheen kissaa koitimme houkutella kuviin. Kerroin vielä siitä, että seuraavalla kerralla teemme valmiin valokuvakollaasin. Pyysin poikaa valitsemaan, minkä värisen kartongin hän haluaa minun hankkivan kollaasin taustalle.

Viimeisellä kerralla vein pojalle teetetyt valokuvat ja askartelumateriaaleja kollaasia varten. Poika odotti innoissaan kuvien näkemistä ja oli tyytyväinen saatuaan ne. Poika valitsi kymmenestä kuvasta kuusi, jotka halusi laittaa kollaasiin. Ensin hän valitsi kuvat melko nopeasti, mutta vähän myöhemmin harkitsi uudestaan kollaasiin tulevia kuvia ja vaihtoi valintojaan. Seuraavaksi annoin hänen valita kuviin sopivat taustapaperit. Näitä leikkasimme yhdessä ja hän kiinnitti kuvat papereihin. Kartongin, jonka värin poika viime kerralla päätti, olin kiinnittänyt jo valmiiksi kehyksen taustalevyyn. Kiinnitimme taustalevyyn ”pyykkinarut” ja poika asetteli kuvat roikkumaan pyykkipojista haluamassaan järjestyksessä. Tämän jälkeen poika valitsi esillä olevista tarroista ja kuvista mieluiset, joilla halusi kollaasiaan koristella. Hänellä

oli myös muutama oma tarra, jotka hän laittoi kollaasiin. Nimensä poika kirjoitti kirjaintarroilla.

Valokuvakollaasin tekeminen oli pojalle mieluista. Pöytä oli täynnä materiaaleja, joista hän sai kaikessa rauhassa etsiä kiinnostavimmat. Hän näytti nauttivan penkoessaan materiaaleja ja miettiessään mitkä paperit sopisivat kuviin. Itse kollaasin tekemisessä ei mennyt aikaa kuin reilu puoli tuntia. Poika esitteli valmista kollaasia ylpeänä vanhemmilleen. Kaikkien mielestä kuvat ja kollaasi olivat oikein onnistuneita.

6.3 Toiminnan arviointi

Käytännön toteutuksen tarkoitus oli antaa meille tietoa menetelmän toimivuudesta, ideoita sen yksityiskohtien hiomiseen sekä kokemusta teoreettisen tiedon tueksi. Nämä tavoitteet täyttyivät hyvin. Kumpikin lapsi heittäytyi lopulta hienosti mukaan kuvaustilanteisiin ja yhdessä tekemiseen, vaikka olimme käyneet tutustumassa heihin aikaisemmin vain yhden perhetyön käynnin aikana. Näistä molempien tekemästä kolmesta käyntikerrasta oli työmme kannalta paljon hyötyä. Ensinnäkin saimme todeta, kuinka mielekäs tällainen menetelmä on lapsen näkökulmasta. Lisäksi saimme käsityksen menetelmän käytön vaatimasta ajasta ja siitä, mitä menetelmän käyttö jatkossa vaatii tekijöiltään.

Vaikka käyntejä oli vain kolme, uskomme, että lapsille jäi mukava muisto ajasta, jonka vietimme heidän kanssaan. Kummallakaan meistä ei ollut käytännön kokemusta perhetyöstä, joten siinä samalla pääsimme näkemään hieman, miten työntekijät toimivat perheiden luona käydessään. Ymmärsimme myös, että vaikka asioita suunnittelisi valmiiksi, on tärkeää osata toimia tilanteen vaatimalla tavalla ja tarvittaessa joustavasti muuttaa suunnitelmaa. Tilanteet perheessä vaihtelevat, joten työntekijän on oltava varautunut yllättäviinkin tilanteisiin.

Kummallakaan meistä ei ollut ennestään kokemusta tämän kaltaisen valokuvausmenetelmän käytöstä, missään muussakaan yhteydessä. Myöskään valokuvausta emme kumpikaan sen kummemmin harrasta. Tämä toi osaltaan haastetta kuvaustilanteisiin. Olimme kuitenkin molemmat tyytyväisiä otettuihin valokuviin, sekä lasten kanssa tehtyihin lopullisiin teoksiin. Koimme hyväksi sen, että olimme käyttäneen aikaa mallikappaleiden tekemiseen ja materiaalien hankintoihin. Kansion ja kollaasin tekeminen lasten kanssa oli sujuvaa. Siinä vaiheessa ei tarvinnut enää miettiä käytännön toteutusta, vaan sai antaa lapsen päästää luovuutensa valoilleen. Kuvien ottamistakin mietimme etukäteen, sen jälkeen, kun olimme käyneet tutustumiskäynneillä. Kuvien ottaminen meni omalla painollaan molempien lasten kohdalla.

6.3.1 Tytön kanssa tehdyn toteutuksen arviointia

Ensimmäiselle kerralle lähtiessäni en oikein tiennyt mitä odottaa, sillä minulle ei ollut annettu oikeastaan mitään tietoja perheestä, eikä lapsesta, jonka kanssa tulisin tätä menetelmää testaamaan. Yllätyin kuitenkin positiivisesti siitä innokkaasta vastaanotosta, joka minua perheen luona odotti. Käynnin jälkeen ajattelin, että kuvauksesta tulee varmaan suhteellisen helppoa, sillä tyttö oli ennakkoluuloton ja todella reipas. Omat kuvaustaidot ja ideoinnin haasteellisuus olivat tässä kohtaa ne asiat, joista tunsin epävarmuutta.

Toiselle käyntikerralle lähdin kuitenkin sillä ajatuksella, että hyvä tästä tulee ja tehdään lapsen ehdoilla niin hyvin kuin pystytään. Kuvauskerralla lähdimme tytön kanssa heti alkuun läheiseen puistoon ja siellä kuvien ottaminen sujui todella hyvin leikin lomassa. Lähtiessämme takaisin tytön kotiin, huomasin matkalla tytön innostuksen hieman laantuvan ja hän muuttui hieman vaisuksi. Sisällä innostus vaihteli. Aluksi tyttö kertoi iloisena äidilleen sekä perheohjaajalle, mitä olimme puistossa tehneet. Sen jälkeen huoneessaan tyttö oli jotenkin hieman tylsistyneen oloinen ja tuntui, että hän oli kuvattavana enemmän minun mielikseni, kuin omasta halukkuudestaan.

Yritin keksiä erilaisia tilanteita ja ideoita kuviin, sekä samalla kehua tyttöä, jotta olisimme saaneet onnistuneita kuvia otettua myös sisätiloissa. Sisarusten mukaantulo kuviin ei ehkä palvelut ajatusta siitä, että lapsi näkisi itsensä ainutlaatuisena, arvokkaana ja ihanana, mutta en myöskään halunnut loukata pienempiä sisaruksia kieltäytymällä kuvaamasta heitä. Viimeinen kerta sujui kokonaisuudessaan ilman erityisiä haasteita. Huomasin, ettei tyttö ollut enää niin innoissaan minun näkemisestä, vaan olin ennemminkin vanha tuttu, joka tuli käymään. Perheen luona käydessäni huomasin äidin ja perheohjaajan ajan kuluvan paljon pienimpien lasten hoitamiseen. Kuvaamani tyttö oli lapsista vanhin ja oletettavasti tottunut saamaan vähemmän huomiota ja hoitoa kuin sisaruksensa. Tästä syystä luulen, että hän nautti ajasta ja huomiosta, jonka hänelle annoin. Viimeisellä kerralla tyttö sanoi minulle, että: ”sinun kanssa on kiva olla, kun joka kerralla tehdään jotain erilaista”. Uskon, että tästä kolmesta viikosta jäi tytölle mukavia muistoja ja kansio tulee saamaan täydennystä.

6.3.2 Pojan kanssa tehdyn toteutuksen arviointia

Minut yllätti ensimmäisellä kerralla pojan arkuus. Peppilotan työntekijä kertoi minulle menomatalla lyhyesti lapsesta, ja arkuus uusiin tilanteisiin tuli myös työntekijälle yllätyksenä. Ymmärsimme, että poika vaatii erityistä ennakointia uusiin tilanteisiin. Poika kyllä tiesi tulostani, mutta hänelle ei ilmeisesti ollut sen tarkemmin kerrottu mitä tulemme tekemään. Ei siis toisaalta ollut ihmekään, että tilanne tuntui jännittävältä, kun hän tapasi minut ensimmäistä kertaa. Itsekin kun olin ajatellut, että pojalla olisi ollut jo käsitys siitä, miksi tulin heille. Ensimmäinen käynti oli siis varovaista tutustelua puolin ja toisin.

Tämän käynnin jälkeen odotin hieman jännittyneenä seuraavaa kuvauskertaa. Mietin uskaltaakohan poika näin pian heittäytyä mukaan kuvauksiin, ja entä jos hän ei suostuisi kuviin ollenkaan? Myös käytännön asiat kuvien ottoon liittyen jännittivät. Olimme kuitenkin sopineet, että olemme paikalla kuvien ottoon vaadittavan ajan. Tarvittaessa voisin käydä perheessä

vielä ylimääräisen neljännen käynnin. Oli huojentavaa nähdä poika odottamassa ulkona ulko-vaatteissa, kun menimme kuvauskäynnille. Pojan valmistelu ennakkoon auttoi varmasti asiaa. Kuvauskerralla pojalla oli tuoreessa tiedossa, että olin tulossa ja tulemme ottamaan sillä kertaa valokuvia hänestä. Emme olleet enää myöskään täysin vieraita toisillemme. Konkreettinen yhdessä tekeminen teki vuorovaikutuksesta koko ajan luonnollisempaa ja vapaampaa. Oli hieno nähdä, miten poika pikkuhiljaa vapautui enemmän ja enemmän.

Kuvauskäynnin jälkeen odotin positiivisin ja luottavaisin mielin myös seuraavan kerran askarteluja. Itse valokuvakollaasin askartelusta jäi hyvä mieli, vaikka pian sen jälkeen pojan mieltä kuohuttivat muut asiat, eikä pojan hyvä mieli kestänytkaan kauaa. Kiinnitin huomioita siihen, että en itse vaikuttanut pojan materiaalivalintoihin, neuvoja ja apuja annoin lähinnä käytännön tekemiseen liittyen. Poika sai tehdä kollaasista juuri omannäköisensä. Oli palkitsevaa itsellekin katsoa valmista valokuvakollaasia ja pojan hymyä. Uskon, että koko prosessista jäi pojalle mukava muisto ja ylpeyden aihe konkreettisen, alusta loppuun asti itsetehdyn kollaasin muodossa.

Kysyessäni pojalta mitä mieltä hän oli meidän yhdessä tekemistämme asioista, hän sanoi tekemisen olleen kivaa. Poika kertoi tykänneensä askarteluista, mutta kaikista mukavinta hänen mielestään oli ollut itse kuvien ottaminen. Epäsuoraa palautetta poika tietysti antoi koko ajan tekemisten aikana omalla mukana olemisella ja asenteellaan. Pojasta näki, että kuvaukset ja kollaasin tekeminen olivat tärkeitä asioita hänelle. Perheen äiti oli sitä mieltä, että kuvausprosessi kaikkinaansa oli mukava kokemus. Hän uskoo, että tämän tapaisen valokuvausmenetelmän käyttäminen perhetyössä pidemmällä aikavälillä on hyödyllistä. Äiti arveli, että lapsi oppii tällaisen tekemisen avulla löytämään ja näkemään omia vahvuuksiaan.

Pääsin toteutuksen aikana osaltaan näkemään perhetyön ennalta-arvaamattomuutta. Esimerkiksi pojan kohdalla ensimmäinen käyntikerta peruuntui viime hetkellä perheen sairastelujen takia. Myös viimeistä käyntiä peruttiin, mutta lopulta käynti kuitenkin onnistui. Käyntien suunnitteluun oli käytetty aikaa, mikä oli hyvä asia ja toi omaan tekemiseen varmuutta. Koin,

että oma tilanneherkkyys oli kuitenkin pojan kohdalla kaikista merkittävin asia, jotta pääsimme aloittamaan yhteistyötä.

6.3.3 Toimeksiantajalta saatu palaute

Perhepalvelut Peppilotta Oy:n työntekijät ovat antaneet meille palautetta ja tukea pitkän matkaa. Varsinaisen palautekeskustelun kävimme Peppilotan toimistolla, sen jälkeen, kun olimme molemmat saaneet kaikki käynnit perheissä tehtyä. Peppilotan työntekijöiden kanssa käytävässä palautekeskustelussa kävimme molemmat läpi käyntikertojamme ja sitä, minkälaisia ajatuksia meillä itsellä oli herännyt prosessin aikana tai sen jälkeen. Peppilotan työntekijät antoivat meille positiivista palautetta työstämme ja aikoivat ottaa menetelmän jatkossa käyttöön. Lopullisia teoksia työntekijät pitivät hyvännäköisinä ja hienosti toteutettuina. Kansio ja kollaasi olivat persoonallisia, ja tekijän eli lapsen kädenjälki näkyi niissä. Työntekijät antoivat positiivista palautetta myös perhetyön käynneistämme. Heidän mielestämme osasimme molemmat kohdata hienosti lapset, jotka olivat keskenään hyvin erilaisia.

Peppilotan työntekijät eivät kokeneet materiaalikustannuksia liian suuriksi. Materiaalikustannukset yhteensä olivat 78,90 euroa. Tämän lisäksi valokuvien teettäminen maksoi seitsemän euroa. Materiaaleihin sisältyivät myös Peppilotalle jäävät mallikappaleet albumista ja kollaasista. Peppilotalla on käytössään jatkoa varten runsaasti erilaisia materiaaleja, sijoittaa täytyy vain albumiin tai kollaasiin, sekä kuvien teettämiseen tai tulostamiseen valokuvapaperille. Tulovaisuudessa menetelmää voi toteuttaa yhden lapsen kanssa noin 10 - 20 euron budjetilla.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

7.1 Tavoitteiden täytyminen ja johtopäätökset

Työmme tavoitteena oli suunnitella Perhepalvelut Peppilotta Oy:lle toimiva valokuvausmenetelmä käytettäväksi perhetyöhön. Halusimme tehdä työelämälähtöisen opinnäytetyön, joka tulee olemaan käytössä tulevaisuudessa. Halusimme, että menetelmää voidaan soveltaa helposti eri-ikäisten lasten kanssa käytettäväksi. Menetelmän avulla on tarkoitus saada lapselle kokemus nähdä ja kuulla tulemisesta. Yhdessä suunniteltavien ja otettavien valokuvien avulla lapsi voi huomata oman erityisyytensä. Tätä kautta mahdollistetaan myös itsetunnon vahvistuminen.

Omalla käytännön toteutuksella pyrimme saamaan konkreettisen käsityksen valokuvausmenetelmän toimivuudesta ja sen mahdollisista haasteista. Oma mukaan meneminen käytännön perhetyöhön kokeilemaan menetelmää, oli mielestämme oleellisen tärkeää opinnäytetyömme kokonaisuuden kannalta. Saimme käynneiltä paljon ajatuksia, joita pystyimme peilaamaan teoriaan ja toisin päin. Molemmat olimme sitä mieltä, että itse menetelmän kokeileminen ja toteuttaminen oli sujunut hyvin kummankin lapsen kohdalla. Molemmat lapset tykkäsivät kuvauksista ja valmiin teoksen tekemisestä.

Totesimme omien käyntiemme perusteella, että valokuvausmenetelmän käytöllä on loistavat edellytykset mahdollistaa lapsen kuulluksi ja nähdäksi tuleminen. Tämä toteutui jo meidän molempien kolmen käynnin aikana. Lapsi sai oman äänensä ja mielipiteensä kuuluviin. Yhdessä tekemisen ja valokuvauksen avulla lapselle tuli varmasti myös nähdäksi tulemisen kokemus. Lapsi sai olla oma itsensä ja häntä arvostettiin juuri sellaisena kuin hän on. Kuvien avulla esille tuotiin lapsen erityisyyttä.

Vaikka käynneistämme oli paljon hyötyä, koimme kuitenkin yksimielisesti kolme käyntikertaa liian lyhyeksi ajaksi. Ensinnäkin lapsen tutustuminen jäi melko pintapuoliseksi. Jo kaksikin

käyntikertaa lisää olisi antanut mahdollisuuden tutustua paremmin, ja toteuttaa menetelmää enemmän spontaanisti. Kuvien ottamista olisi ollut hyvä jakaa useammalle kerralle, koska lasten keskittymiskyky alkoi loppuvaiheessa heikkenemään. Toisaalta huomasimme lapsen heittäytymiseen vaikuttavan merkittävästi myös ympäristön, jossa kuvia otettiin. Molemmat aloitimme kuvien ottamisen ulkona, mikä oli varmasti hyvä ratkaisu. Ulkona otetut kuvat onnistuivat niin paljon paremmin kuin sisällä otetut, ja olimme molemmat sitä mieltä, että pelkät ulkokuvat olisivat riittäneet. Kummankin lapsen kotona oli sisälle mentäessä pienempiä sisäruksia, jotka vaikuttivat kuvattavan lapsen keskittymiskykyyn. Pohdimme ulkokuvien onnistuneen kuitenkin myös sen takia, että ulkona lapsilla oli paljon enemmän virikkeitä ja tilaa toteuttaa itseään.

Tiedostimme jo omia käytännön toteutus kertoja suunnitellessamme, että meidän toteutuksemme ei vastaa täysin sitä todellista tapaa, jolla menetelmää voidaan jatkossa käyttää perhetyössä. Työntekijä, joka tekee perheen kanssa tiiviisti perhetyötä, tuntee lapsen entuudestaan ja voi toteuttaa käyntien yhteydessä valokuvausta tilanteeseen sopivilla hetkillä. Työntekijällä tuskin on usein aikaa keskittyä suurta osaa perhetyönkäynnistä vain yhden lapseen, kuten meillä oli. Tarkoitus onkin, että valokuvausmenetelmän käyttö olisi pidemmällä aikavälillä toteutettu kokonaisuus. Työntekijä voi suunnitella lapsen kanssa vaikka aina yhden tietynlaisen kuvan ottamisen silloin tällöin, tai ottaa mahdollisia tilannekuvia. Työntekijä voi sitten teettää usean kuukaudenkin aikana ottamiaan kuvia ja lähteä näistä tekemään lapsen kanssa joko valokuvakansiota tai -kollaasia.

Yksi tavoite menetelmän käyttämisellä oli lapsen itsetunnon vahvistuminen. Ilmaisullisten ja taidelähtöisten menetelmien vaikutukset perustuvat usein vain ihmisten omiin kokemuksiin. Tutkimuksia aiheesta on tehty todella vähän. Lapsilla, joiden kanssa kävimme itse kokeilemassa menetelmää, ei ollut meidän käsittääksemme itsetunto - ongelmia. Muutenkaan kolmen käynnin perusteella ei voisi olettaakaan, että nähtävissä olisi sen suurempia vaikutuksia lapsen itsetuntoon. Tällaiset vaikutukset ovat nähtävissä varmasti vasta pidemmällä aikavälillä ja

silloin kun lapsen tuntee paremmin. Lapsi itse on paras henkilö kertomaan omia kokemuksiaan, ja parhaimmassa tapauksessa perhe sekä työntekijät huomaavat positiivisen muutoksen tapahtumisen perhetyön aikana. Itsetunnon kehittymiseen vaikuttavat monet asiat ja valokuvausmenetelmän avulla voidaan mielestämme tukea sitä, vaikka etenkin suoraa vaikutusta onkin vaikea todentaa millään. Tapa ja intensiivisyys, jolla menetelmää käytetään vaikuttavat lopputulokseen. Lisäksi tähän vaikuttaa lapsen persoonallisuus, perheen tilanne, sekä muut lapsen elämään liittyvät ihmiset ja asiat.

Toimeksiantajamme piti valokuvausmenetelmää mielekkäänä ja aikoo käyttää sitä osana perhetyötä. Opinnäytetyömme päätavoite siis täyttyi. Valokuvaus pidemmällä aikavälillä ei vaadi välttämättä paljon aikaa yhdellä perhetyönkäynnillä, eikä sitä tietenkään tarvitse toteuttaa joka kerralla. Valmiin teoksen tekeminen olisi kuitenkin hyvä toteuttaa yhdellä kertaa ja siihen tulisi varata häiriötöntä aikaa vähintään puolesta tunnista tuntiin. Valokuvausmenetelmää pystyy jatkossa toteuttamaan Peppilotan työntekijöiden mielestä riittävän pienellä budjetilla. Peppilotalla itsellään on jo laaja valikoima teosten koristeluun ja skräppäämiseen tarvittavaa materiaalia. Kehysten ja albumien hinnat saattavat tietysti vaihdella, riippuen myös mistä nämä ostaa. Tällä hetkellä löytämämme edullisimmat ja sopivimmat tuotteet Ylivieskasta löytyivät Kärkkäiseltä, ja hintaa tällöin valmiille teokselle jää 10 – 20 euroa. Kehyksen tekeminen maksaa noin kahdeksan euroa enemmän kuin kansion.

7.2 Pohdinta

Kehittämäämme valokuvausmenetelmää toteutetaan lapsen omassa arjessa ja sen lähtökohdat ovat sosiaalipedagogiset. Sosiaalipedagogiikassa painotetaan sosiaalisen kasvun tukemista ja sosiaalisten ongelmien ehkäisyä. Kehittämämme menetelmän avulla on mahdollista vaikuttaa positiivisesti lapsen itsetunnon kehittymiseen, antamalla hänelle mahdollisuus kokea itsensä arvokkaana. Lapset ovat mukana toiminnassa ja sen suunnittelussa, he saavat käyttää omaa

luovuuttaan ja tätä kautta mahdollistetaan onnistumisen kokemusten saaminen. Onnistumisen kokemukset vahvistavat lapsen sisäisiä voimavaroja ja itsetuntoa. Pidemmällä aikavälillä hyvän itsetunnon voidaan ajatella ehkäisevän syrjäytymistä ja muita sosiaalisia ongelmia. Jotta menetelmän käyttö olisi sosiaalipedagogista, täytyy työntekijän ensin sisäistää sosiaalipedagoginen näkökulma.

Sosiaalipedagogiikka on antanut meille toiminnallisen osuuden kannalta hyvin tärkeitä näkökulmia omaan käytännön toimintaamme lasten kanssa. Kehittelemällämme menetelmällä on sosiaalipedagogisia tavoitteita, ja itse toteutimme menetelmää sosiaalipedagogisesti. Sosiaalipedagogisuus työssämme näkyi suunniteltuna ja tavoitteellisena toimintana, jota toteutimme dialogisessa vuorovaikutuksessa perheen arjessa, luovia ja ilmaisullisia menetelmiä hyödyntäen. Aiemmin sosiaalipedagogisen toiminnan menetelmiä kuvaavassa osuudessa mainittiin, että oma luovuuden tuotos voi voimauttaa ja lisätä tekijänsä itsetuntemusta. Käytettäessä taidelähtöisiä menetelmiä sosiaalipedagogisen työn välineenä päämääränä voi olla esimerkiksi voimavarojen vahvistaminen, sekä kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. Nämä sosiaalipedagogiset ajatukset ovat innoittaneet meitä menetelmän kehittämisessä.

Sosiaalipedagogiseen voimauttavan valokuvan menetelmään perehtyminen on antanut meille myös paljon ajatuksia, paitsi valokuvausmenetelmän suunnitteluun, myös sillä mahdollisesti saavutettaviin vaikutuksiin. Maailman ihanin tyttö – projekti antoi konkreettisen esimerkin siitä, mitä sosiaalipedagoginen menetelmä voi olla. Voimauttavan valokuvan menetelmän avulla pyritään tasavertaisen ja kunnioittavan kohtaamisen avulla tuomaan näkyville kuvattavan ainutkertaisuus. Savolainen toteaa, että ”ihminen ei voi olla itselleen arvokas, ellei joku toinen näe häntä ensin arvokkaana”. Menetelmää itse kokeillessamme huomioimme nämä asiat. Ottamamme kuvat toivat esille lapsen vahvuuksia ja valmiit teokset olivat persoonallisia. Olimme aidosti läsnä tilanteissa, lasta arvostaen ja uskomme näiden tunteiden välittyneen lapsille.

Uskomme Peppilotan työntekijöiden jatkossa toteuttavan menetelmää sosiaalipedagogisella työotteella, omaa persoonaa ja kokemustaan hyödyntäen. Jälkeenpäin ajatellen ainoa asia, jonka tekisimme toisin, olisi omakohtainen menetelmän kokeileminen pidemmällä aikavälillä. Menetelmän käytön vaikutuksia olisi ollut mielenkiintoista todeta itse perusteellisemmin.

Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan ETENE:n julkaisussa, kerrotaan mitä eettiset suositukset alalla sisältävät. Asiakkaan oikeuksien, kuten valinnanvapauden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, sekä asiakkaan edun pitäminen työn lähtökohtana, kuuluvat eettisiin periaatteisiin. Yksilöllinen kohtelu, sekä arvostava ja inhimillinen vuorovaikutussuhde luovat pohjan eettiselle toiminnalle. Eettisyyteen kuuluu myös työn laadusta vastaaminen, ja erityistä huomioita kiinnitetään muun muassa lapsiin. (ETENE 2011, 5-7.) Koko opinnäytetyöprosessiamme ovat ohjanneet edellä mainitut eettiset periaatteet. Peppilotan työntekijät tunsivat asiakasperheensä ja varmistivat perheiden halukkuuden osallistua opinnäytetyöhömmme. Osallistuminen oli täysin vapaaehtoista, mikä loi hyvät lähtökohdat luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen rakentumiselle, meidän ja perheiden välille. Perhetyön käynneillä huomioimme erityisesti lapsen oman mielipiteen kuulemisen.

Olemme soveltaneet myös hyvän tieteellisen käytännön ohjeita siinä määrin kuin se toiminnallisessa opinnäytetyössämme on mahdollista. Tutkimuseettisiä huomioitavia asioita ovat rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä, tulosten säilyttämisessä ja esittämisessä, sekä tulosten arvioinnissa. Tutkimuksessa käytettyjen tiedonhankintamenetelmien tulee olla eettisesti kestäviä ja muiden tutkijoiden työt täytyy ottaa huomioon asianmukaisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013, 6.) Aluksi teimme Peppilotan kanssa opinnäytetyösopimuksen ja vaitiolosopimuksen. Kirjoitimme perheille annettavan kirjeen, jossa kerroimme opinnäytetyömme tarkoituksesta ja käyntiemme sisällöstä. Kirjeessä nostimme esiin vielä sen, että otetut valokuvat ovat vain perheen omaan käyttöön. Säilytimme valokuvat kameroissamme vain sen aikaa, että saimme ne teetettyä. Opinnäytetyötämme kirjoittaessa kiinnitimme erityistä huomioita siihen, mitä asioita perheestä ja perhetyön käynneistä kerromme. Olemme

etsineet opinnäytetyöhömmä liittyvää aiempaa materiaalia ja mainitsemme kaikki lähteet, joita olemme työssämme hyödyntäneet.

Perheen vanhemmilta emme saaneet kovinkaan paljon palautetta. Perhetyön käynneillä olimme pääasiassa lasten kanssa, ja vanhempien kanssa käymämme keskustelut olivat lyhyitä. Vanhempien mielestä käyntimme kuitenkin olivat lapsille mieluista vaihtelua ja he olivat tyytyväisiä siihen, että lapset saivat erityistä huomiota meiltä. Jos käyntejä olisi ollut useampia, vaikutukset olisivat voineet olla selvempiä, ja näin myös vanhemmat olisivat osanneet antaa kehittävämpää palautetta työstämme sekä menetelmän vaikutuksista lapsiinsa. Vanhempien tarkempaa palautetta varten, heitä olisi kannattanut myös ohjeistaa kiinnittämään mahdollisiin vaikutuksiin enemmän huomiota. Se ei kuitenkaan mielestämme ollut tarpeellista tätä lyhyttä kokeilua ajatellen.

Perheet, joissa kävimme toteuttamassa valokuvausta, olivat ennaltaehkäisevän perhetyön asiakkaita. Koimme, että meidän molempien oli helppo mennä näihin perheisiin. Tähän varmasti vaikuttaa monta asiaa, mutta uskomme tärkeimmän olevan se, että perheet olivat saaneet itse päättää ottavako meidät perheeseen ja lähtevätkö mukaan tämän valokuvausmenetelmän kokeiluun. Tällaisen menetelmän käyttämisen tärkein edellytys onkin, että se perustuu vapaaehtoisuuteen ja molemminpuoliseen kiinnostukseen. Työntekijä voi toki jatkossa perhetyön aikana toimia valokuvausmenetelmän puolestapuhujana ja innostaa vähemmänkin kiinnostuneen mukaan kokeilemaan menetelmään.

Mietimme, että menetelmän toteuttamiseen kannalta voi olla vaikutusta myös sillä, onko perhe ennaltaehkäisevän vai tehostetun perhetyön asiakkaana. Tehostetun perhetyön asiakkailla todennäköisesti on isompia huolia ja ongelmia perheessä. Jokainen perhe ja sen jäsen on tietysti yksilöllinen, mutta perheet voivat kokea etenkin tehostetun perhetyön uhkaavana, tungettelevana tai perheen yksityisyyttä rikkovana. Valokuvausmenetelmän toteuttamisessakin voi tällöin olla enemmän haastetta. Toisaalta onnistuessaan valokuvauksella voi saada paljon hyvää aikaan lapsen itsetunnon kehityksessä. Haastavien perhetilanteiden keskellä, lapsi voi

jäädä liian vähälle huomiolle. Tällainen tilanne voi olla useissa perheissä vanhimman lapsen kohdalla, etenkin jos lapsia on monta, vaativat pienemmät sisarukset suurimman osan vanhempien ajasta. Valokuvausmenetelmää toteuttaessa on tarkoitus, että työntekijä antaa lapselle hetkiä, jolloin keskitytään vain ja ainoastaan häneen.

Erilaiset perhetilanteet luonnollisesti vaikuttavat valokuvausmenetelmän toteuttamistapaan. Se, mitä perhetyön käynnillä tehdään, riippuu perheen sen hetkisestä tarpeesta. Perhetyön käyntikertojenkin tiheys vaihtelee yksilöllisesti tarpeen mukaan. Esimerkiksi, jos perheessä on monta lasta kotona perhetyön käynnin aikana, voi työntekijän olla vaikeaa löytää edes lyhyttä kahdenkeskistä aikaa yhden lapsen kanssa. Liiallinen yhden lapsen huomiointi, saattaa myös aiheuttaa kateutta muissa lapsissa. Perheen kanssa työskennellyt työntekijä osaa varmasti melko hyvin ennakoida mahdollisia negatiivisesti vaikuttavia tekijöitä, ja miettiä onko näille asioille tehtävissä mitään. Työntekijän vastuulle jääkin miettiä, milloin valokuvausmenetelmän toteuttaminen voi saada aikaan enemmän ristiriitoja kuin hyvää.

Opinnäytetyöprosessi on edennyt vaihtelevalla nopeudella. Alussa aikaa kului todella paljon pelkästään sen miettimiseen, mitä lähdemme tekemään. Peppilotta antoi meille melko vapaat kädet tehdä mitä itse haluaisimme, mikä toi osaltaan haastetta meille. Pikkuhiljaa idea alkoi kuitenkin jalostumaan lopulliseen muotoonsa ja pääsimme aloittamaan kirjoitustyötäkin. Alkuinnostuksen jälkeen tuli pidempi tauko itse kirjoitustyöhön ja silloin keskityimme enemmän suunnitteluun keskustelemalla. Yhdessä työskennellessä kirjoittamisprosessi ei edennyt yhtä nopeasti kuin itsenäisesti tehtynä. Yhteiset tapaamisemme ovat painottuneet enemmän yhteisten päätelmien ja pohdintojen tekemiseen. Nämä ovat antaneet kummallekin lisää näkökulmia asioihin. Aikataulujen yhteensovittaminen ei ole myöskään ollut aina helppoa. Molemmilla on tänä aikana ollut monenlaisia tekijöitä, jotka ovat ajoittain estäneet tapaamiset.

Alkuvaiheessa oli vaikeaa rajata työmme kannalta tärkeää teoreettista tietoa. Aiheeseen liittyviä opinnäytetöitä oli tehty aiemminkin, mutta muita tutkimuksia valokuvauksen käytöstä perhetyössä emme löytäneet. Voimauttavan valokuvan menetelmä nousi esiin myös muissa

opinnäytetöissä, jotka liittyivät valokuvauksen käyttöön perhetyössä tai lastensuojelussa. Päivi Känkäsen väitöskirja taidelähtöisten menetelmien käytöstä lastensuojelussa, antoi meille työhömmme liittyvää uutta tutkimustietoa. Muuten käytimme pääsääntöisesti lähteinä kirjoja ja vähissä määrin muita Internet-lähteitä. Opinnäytetyömme teoriaosuus on ollut mielestämme loogisesti etenevä, tätä työtä palveleva kokonaisuus. Mielestämme työn teoriaosa tukee hyvin käytännön toteutusta. Aiemman kokemuksen puuttuessa, oli oleellisen tärkeää perehtyä perhetyöhön ensin teoriassa. Tämä on helpottanut meitä ymmärtämään toimeksiantajan työkenttää ja asiakaskuntaa paremmin.

Jatkotoimenpiteenä näkisimme menetelmän toimivuuden kannalta oleelliseksi tutkia sen vaikutuksia lapseen, sekä sen mahdollisuuksia perhetehtävänä. Rajasimme perhetehtävän tarkoituksella oman opinnäytetyömme ulkopuolelle, jotta työmme ei laajene liikaa. Peppilotta on kiinnostunut myös valokuvausmenetelmän käyttämisestä perhetehtävänä, jolloin vanhempi toteuttaa menetelmää lapsen kanssa. Työntekijä antaisi ohjeistusta ja tarvittavaa apua tehtävän toteuttamiseen, mutta se olisi kuitenkin lapsen ja vanhemman välinen projekti. Tämä yhdessä tekeminen voisi olla hyvä tapa vahvistaa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta.

Lopulliseen opinnäytetyöhön olemme erittäin tyytyväisiä. Projekti on ollut pitkä ja olemme oppineet sen myötä paljon. Saimme yhdistettyä oppilaitoksemme asettamien vaatimusten, toimeksiantajan toiveiden ja omien tavoitteiden mukaan opinnäytetyömme kaikkia palvelevaksi kokonaisuudeksi. Olemme huomanneet teorian ja käytännön välisen yhteyden, sekä arvioneet omaa toimintaamme kriittisesti. Olemme hyvilläämme siitä, että päädyimme tekemään opinnäytetyötä yhdessä. Säännöllinen asioiden yhdessä pohtiminen avasi meille paljon uusia näkökulmia, jotka olisivat yksin työtä tehdessä saattaneet jäädä huomaamatta. Toisiltamme saatu tuki on ollut hyvin tärkeää. Toisen motivaation laskiessa, toinen on kannustanut ja rohkaissut jatkamaan.

LÄHTEET

- Aho S. 1996. Lapsen minäkäsitys ja itsetunto. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Arnkil, T.E. & Seikkula, J. 2009. Uusittu painos. Dialoginen verkostotyö. THL:n julkaisu. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205084999> Viitattu: 29.2.2016.
- Arvilommi, T. 2007. Tee oma leikekirjasi. Helsinki: WSOY.
- Bardy, M. & Känkänen, P. 2005a. Omat ja muiden tarinat – Ihmisyyttä vaalimassa. Helsinki: Stakes.
- Borba, M. & Borba, C. 1978. Self-esteem: a classroom affair. Volume 1. 101 ways to like children like themselves. San Fransisco: Harper.
- Borba, M. 1993. Staff esteem builders. California: Jalmar Press.
- Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Juva: WSOY.
- Coopersmith, S. 1967. The antecedents of self-esteem. San Fransisco: Freeman and Co.
- Coopersmith, S. 1975. Developing motivation in young children. New York: Albion.
- DalMaso, R. & Kuosmanen, V. 2008. Subjektiuden ja emansipaation edistäminen on 2000-luvun sosionomin sosiaalipedagogisen ammatin ja työn ydintä. Teoksessa L. Viitamäki (toim.) 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi: Kemi- Tornion ammattikorkeakoulu, 35–44.
- Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. 2009. Valokuvan terapeuttilinen voima. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.
- Häkkä, A., Kuokkanen, H. & Virolainen, A. 2014. 3., uudistettu painos. Lapsen parhaaksi, lähihoitaja varhaiskasvatuksessa. Porvoo: Bookwell Oy.
- Keltikangas-Järvinen, L. 1994. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.
- Kurki, L. 2006. Kansalainen persoonana yhteisössään. Teoksessa L. Kurki & E. Viitala (toim.) Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 115–187.

- Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia. Www-dokumentti. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104494/URN_ISBN_978-952-245-911-4.pdf?sequence=1 Viitattu: 29.2.2016.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L5> Viitattu: 5.10.2015.
- Myllärinniemi, A. 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris – instituutin julkaisusarja 2007. Saatavilla: http://www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikayntona.pdf Viitattu: 28.2.2016.
- Quintana, J.M. 1994. Pedagogía Social. Madrid: Dykinson.
- Rantala, P., Linjakumpu, A., Wallenius-Korkalo, S. & Kraatari, E. 2010. Ihmisen kokoinen kehitys. Taide ja kulttuuri hyvinvoinnin katalysaattoreina Lapissa. TaikaLappi -hankkeen raportti. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 59. TAIKA-hanke (ESR). Rovaniemi.
- Rantala, P. 2011. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöihin: prosessianalyysi. Teoksessa Rönkä, A-L., Kuhanen, I., Liski, M., Niemeläinen, S. & Rantala, P. (toim.). Taide käy työssä. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu Sarja C Artikkelikokoelmat, raportit ja muut ajankohtaiset julkaisut, osa 75, 16–29.
- Reijonen, M. 2005. Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Reijonen, M. 2015. Lastensuojelun käsikirja. Perhetyö. THL:n julkaisu. Www-dokumentti. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo> Viitattu: 2.10.2015.
- Rönkkö, L. & Rykönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Ruusunen, T. 2005. Ilmaisulliset menetelmät – siltoja itseen ja toisiin. Teoksessa Ranne, K. Sankari, A. Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunta: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 54–61.
- Savolainen, M. 2008. Maailman ihanin tyttö, the loveliest girl in the world. Helsinki: Blink Entertainment Oy.
- Savolainen, M. Maailman ihanin tyttö – valokuvaprojekti. Saatavilla: <http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm> Viitattu: 4.3.2015.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp3970592> Viitattu: 5.10.2015.

Trilla, J. 2004. El universo de la educación social. Teoksessa Romans, M; Petrus, A. ja Trilla, J. De profesión educador(a) social. Barcelona: Paidós, 33-37.

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE. 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. Www-dokumentti. Saatavilla: <http://etene.fi/documents/1429646/1559058/ETENE-julkaisuja+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf/13c517e8-6644-4fa5-8c5f-193cfdce9841> Viitattu: 23.3.2016.

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Pdf-dokumentti. Saatavilla: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Viitattu: 23.3.2016.

KUVA 1. Valokuvakansio

KUVA 2. Valokuvakansio

KUVA 3. Valokuvakansio

KUVA 4. Valokuvakansio

KUVA 5. Valokuvakollaasi